



Jødekristne eller messianske jøder



Flemming Kofod-Svendsen
pastor emeritus, ph.d.
kofodsvendsen@gmail.com

Resume

Artiklen begynder med at beskrive, hvordan kristendommen begyndte som en jødekristen menighed i Jerusalem. Især jøden Paulus drev ikke alene jødemission, men var også meget aktiv i hedningemissionen. Resultatet af den energiske hedningemission blev, at de oprindelige jødekristne medlemmer af kirken blev procentvis stadig færre. Til sidst uddøde de jødekristne. Men op gennem kirkens historie er jøder til stadighed kommet til tro på Jesus. Kirken forlangte imidlertid, at de for at kunne blive medlemmer af kirken måtte give afkald på deres jødiskhed og deres jødiske kultur. Artiklen redegør så for, hvordan den russiske jøde Rabinowitsch med flere kom til tro på Jesus i slutningen af 1800'tallet, men de forlangte som Jesus-troende jøder fortsat at blive regnet for jøder, der kunne fastholde og i praksis leve med deres jødiskhed. Der skildres så, hvor den messianske bevægelse vokser frem og bliver en global bevægelse. Derefter redegøres for bevægelsens teologiske profil. Artiklen afsluttes med fire forskellige vurderinger af den messianske bevægelse.

Keywords

Jakob – Peter – Paulus – Rabinowitsch – Maoz – Serner – Juster – Brandt – Harvey – Kalisher.



Artiklens formål

Jeg vil med denne artikel give en beskrivelse af, hvordan kristendommen begyndte som en jødekristen menighed i Jerusalem. Så beskrives, hvordan de jødekristne ledere begyndte at indlemme hedninger i den jødekristne menighed, uden at hedningerne behøvede at leve på jødisk vis. Da hedningemissionen voksede, blev de jødekristne et mindretal i kirken. Til sidst uddøde de jødekristne grupper, men der har op gennem kirkens historie altid været jøder, der er kommet til tro på Jesus. Disse Jesus-troende jøder er imidlertid ofte af den hedningekristne kristne blevet pålagt at aflægge deres jødiske tros- og kulturpraksis for at blive optaget i kirken. I artiklen beskrives så, hvordan for ca. 150 år siden jøder flere steder i verden kom til tro på Jesus, men som samtidig ønskede at bevare deres jødiske identitet og historie. En af dem var den russiske jøde Rabinowitsch (1837-1899), der er blevet kaldt ”jødekristendommens Herzl”. I artiklen beskrives hans liv og virke og blivende betydning. Dernæst redegøres for, hvordan den messianske bevægelse er vokset frem til at blive en global bevægelse. I artiklen redegøres både for bevægelsens teologi og dens diversitet. Artiklen afsluttes med fire forskellige vurderinger af den messianske bevægelse.

Jerusalem

Den første kristne menighed blev ifølge Lukas' fremstilling i de første kapitler i Apostlenes Gerninger grundlagt i Jerusalem, og der var den i adskillige år, selv om mange af lederne var galilæere, og selv om det var i Galilæa, Jesus havde haft flest tilhængere. Pinsedag blev Helligånden udgydt, og apostelen Peter holdt sin pinseprædiken, mens mange jøder var forsamlede. Han sagde bl.a.: ”Så skal da hele Israels hus vide for vist, at den Jesus, som I har korsfæstet, har Gud gjort både til Herre og til Kristus” (ApG 2,36). Da tilhørerne spurgte, hvad de skulle gøre, svarede Peter: ”Omvend jer og lad jer alle døbe i Jesu Kristi navn til jeres synders forladelse, så skal I få Helligånden som gave. For løftet gælder jer og jeres børn og alle dem i det fjerne, som Herren vor Gud vil kalde på”. Og med mange andre ord vidnede Peter og formanede dem og sagde: ”Lad jer frelse fra denne forkvaklede slægt!” De, som tog imod hans ord, blev døbt, og den dag blev der føjet næsten tre tusind mennesker til (ApG 2,37-41). Dette budskab angik hele Israel, fra præsterne i templet og de skriftkloge i skolerne til manden på gaden og bønderne ude på landet. Derfor var det naturligt at forkynde dette budskab i Jerusalem, der var jødedommens autoritative centrum og brændpunkt. Derfor prædikede og underviste apostlene på selve tempelpladsen (ApG 3,11-26; 5,12. 21-32. 42), der var det autoritative midtpunkt for alle jøder. De fulgte i Jesu fodspor, deres Messias, der i sin sidste uge i Jerusalem havde optrådt som templets suveræne herre (Matt 21,1-16).

”For belæringen udgår fra Zion og Herrens ord fra Jerusalem” (Es 2,3). Disse ord af profeten Esajas tillagde rabbinerne stor betydning. De forstod dem på den måde, at den autoritative fortolkning af loven er den fortolkning, der kommer fra retten på tempelbjerget. Herrens ord kommer fra Jerusalem til hele Israel, hjemme og i andre lande; Jerusalem er autoritetens hjemsted. De første Jesus-troende tænkte omtrent på samme måde. Paulus viste dyb respekt for den første menighed i Jerusalem (Gal 2,1-10). Betydningen af Es 2,3 skinner også igennem i Jesu befaling til disciplene i Luk 24,46-47. ”Kristus skal lide og opstå fra de døde på den tredje dag, og i hans navn skal der prædikes omvendelse til syndernes forladelse for alle folkeslag. I skal begynde i Jerusalem”.

Når apostlene forkyndte evangeliet om frelsen i Jesus Kristus, mødte det modstand hos de jødiske ledere (ApG 4,1-3; 5,17). Samtidig skildres den almindelige befolkning i Jerusalem som venligt



indstillet over for den nye gruppe af jødekristne (ApG 2,47; 4,21). Ja tilmed synes befolkningen i Jerusalem at have beskyttet disciplene, når de blev forfulgt af myndighederne (ApG 5,26). Apostlenes forkyndelse bar frugt. Pinsedag blev der som tidligere nævnt døbt næsten 3.000 (ApG 2,41). *"Herren føjede hver dag nogle til, som blev frelst"* (ApG 2,27). *"Men mange af dem, som havde hørt ordet, kom til tro, og tallet på mændene nåede op omkring fem tusinde"* (ApG 4,4). *"Dog føjedes der stadig flere og flere til, som troede på Herren, mænd og kvinder i stort tal... Også fra byerne i Jerusalems omegn kom der en mængde mennesker"* (ApG 5,14-16). *"Guds ord havde fremgang, og tallet på disciple i Jerusalem blev større og større; også en stor gruppe præster blev lydige mod troen"* (ApG 6,7).

Man plejer at regne med, at Jerusalems normale befolkningstal på den tid var over 50.000, og at dette antal blev mere end fordoblet ved højtiderne (Skarsaune 1996, 115). Ud fra oplysningerne i de første kapitler i Apostlenes Gerninger synes tallet på Jesus-troende jøder ret tidligt at være kommet op på mindst 5.000, dvs. ca. 10 % af Jerusalems befolkning.

I forlængelse af steningen af Stefanus – den første martyr – (ApG 7,54-60) udbrød der en stor forfølgelse af menigheden i Jerusalem, og alle undtagen apostlene blev spredt ud over Judæa og Samaria (ApG 8,1). Denne forfølgelse fik til følge, at evangeliet nu blev forkyndt uden for Jerusalem (ApG 8,4).

I de første otte kapitler i Apostlenes Gerninger hører vi alene om jødemission. Derefter mødte farisæeren Saulus Jesus på vej til Damaskus, hvor han ellers havde til hensigt at fængsle kristne kvinder og mænd. Men mødet med Jesus forvandlede forfølgeren Saulus til Jesus-disciplen Paulus, der blev døbt, og som af Gud var udvalgt til at blive det redskab, som skulle bringe Jesu navn *"frem for hedninger og konger og Israels børn"* (ApG 9,5).

I begyndelsen af sin tjeneste havde Jesus til opgave at gå til *"de fortabte får af Israels hus"* (Matt 15,24) og ikke til hedningerne, og han kaldte sine disciple til den samme opgave (Matt 10,5). Men ved adskillige lejligheder kom der hedninger til Jesus, og han vidnede, at *"så stor en tro har jeg ikke fundet hos nogen i Israel"* (Matt 8,10). Disse episoder varsler om, at der en dag ikke skulle være nogen som helst begrænsninger med hensyn til, hvem evangeliet skulle forkyndes for, og efter sin opstandelse gav Jesus udtrykkeligt sine disciple besked på at gå ud og gøre alle folkeslag til hans disciple (Matt 28,19-20; Luk 24,45-49; ApG 1,8).

I Apostlenes Gerninger kap. 10 viser Gud Peter, at evangeliet også skal forkyndes for hedningerne. Peter gav så menigheden i Jerusalem en redegørelse for, hvad Gud havde vist ham. Da de hørte det, blev de rolige og priste Gud og sagde: *"Så har Gud da også givet hedningerne omvendelsen til livet"* (ApG 11,18). I det følgende skildres i Apostlenes Gerninger, hvordan evangeliet både blev forkyndt for jøder og hedninger, så den kristne kirke kom til at bestå af jøder og hedninger, der troede på Jesus og var døbt til at tilhøre ham.

Der er overhovedet intet, der tyder på, at der var nogen som helst modstand i den første menighed mod optagelsen af hedninger i Messias' nye folk. GT var helt klart på dette punkt. Messias skulle være et *"lys for folkene"* (Es 42,6; 49,6; jf. Luk 2,32), og folkeslagene skulle selv forene sig med Guds folk (Es 2,2-4). Det var der ikke uenighed om blandt de første kristne.

Jøden Paulus handlede igennem hele sin missionærgering ud fra det princip, at evangeliet var *"både for jøde, først, og for græker"* (Rom 1,16). I alle byer gik Paulus først til synagogen for at



forkynde og samtale dér (ApG 9,20; 13,5. 14; 14,1; 16,13; 17,1. 10. 17; 18. 4. 19. 26).¹ Det normale resultat af Paulus' forkyndelse var en splittelse mellem jøderne. Nogle troede, andre ikke, og det, at de sidstnævnte sommetider tog voldsomme midler i brug, er et bevis på, at de opfattede Paulus som en reel trussel mod deres folk. Først efter at splittelsen var en realitet, vendte Paulus sig mod hedningerne (ApG 13,46-50; 18,6; 28,28). Det er vigtigt at få fat i den nøjagtige mening af denne ”*venden sig til hedningerne*”. Det ser ikke ud til at betyde andet, end at Paulus forlod synagogen og holdt op med at henvende sig til synagogemenigheden som sådan. Det betyder ikke, at han ikke længere ville forkynde evangeliet for jøder; det viser ApG 19,8-10, og sandsynligvis er jøder også medregnet i det, der siges i ApG 18,11; 28,30.

I diasporaen ledte hedninge-missionen naturligt til dannelsen af blandede menigheder, hvoraf mange havde et hedninge-kristent flertal. Apostelmødet i Apostlenes Gerninger kap. 15 og de beslutninger, der blev truffet dér viser, at jødisk/hedensk sameksistens ikke nødvendigvis var let, og at den krævede indrømmelser og tilpasning fra begge sider.

Som årene gik, blev de jøde-kristne en stadig mindre minoritet i den hurtigt voksende kirke, og det blev sværere og sværere for dem at bevare deres jødiske identitet. Disse jøder, som hovedsagelig var medlemmer af hedningekristne menigheder, er ofte blevet glemt – eller ignoreret – af kirkehistorikerne.

På den anden side var de fleste af menighederne i Palæstina næsten udelukkende jødekristne (især dem, hvor man talte aramæisk eller hebraisk), et faktum som især havde indflydelse på den fortsatte overholdelse af jødiske traditioner. Disse traditioner og ceremonier fx omskærelse eller måltider ifølge de jødiske renhedsforskrifter var her fællesskabsbegivenheder, hvilket derimod var en umulighed i blandede menigheder. Meget tyder på, at årene 70-135 e.Kr. var den klassiske periode for jødekristendommen, hvor den fortsatte med at påvirke hedningekristendommen, samtidig med at den repræsenterede en udfordring for jødedommen, som rabbinerne måtte tage alvorligt (Skarsaune 1996, 142; Pritz 1996).

I midten af 2. århundrede omtaler kirkefaderen Justin Martyr (ca.100-165 e.Kr.) jødekristne, der har to karakteristiske træk: 1. De tror på Jesus som Messias og Guds søn, og 2. De fortsætter med at overholde Moseloven uden at kræve af deres hedningekristne brødre, at de skal gøre det samme.

¹ Lige siden det 8. årh. f.Kr. havde politiske og sociale årsager tvunget talrige jøder til at forlade den fædrene jord og slå sig ned i ”diasporaen” (”adspredelsen”) blandt fremmede folkeslag. Ved vor tidsregnings begyndelse fandtes jøderne i et stort antal i hele Romerriget – man har anslået deres tal uden for Palæstina til godt 4 millioner eller ca. 7% af den græsk-romerske befolkning, og heraf tegnede Syrien og Egypten sig for hver en million. Også uden for Romerriget befandt sig et stort kontingent jøder – i alle betydelige byer i det persiske kulturområde eksisterede talstærke jødiske kolonier. Disse diasporajøder fastholdt den jødiske tro og betragtede Jerusalem som midtpunktet for det religiøst-folkelige fællesskab. Bevidstheden om at tilhøre Guds udvalgte pagtsfolk blev understreget gennem overholdelse af de levitiske forskrifter for omgang med hedningerne. Man organiserede sig i synagoger under ledelse af et ældsteråd, ”presbyterion”. En synagogeforstander forestod synagogegudstjenesterne, der havde udviklet et fast liturgisk mønster med oplæsning og udlægning af loven, lovprisning og bønner. Da diasporajøden hurtigt mistede kendskabet til hebraisk og antog den omboende befolknings sprog, blev dette gudstjenestesproget. I det hellenistiske kulturområde førte det til oversættelse af den hebraiske bibel til græsk. På den måde fremkom i det 2. årh. f.Kr. *Septuaginta* (LXX), som blev Bibelen for de hellenistiske diasporajøder. Synagogeinstitutionen blev et værn om jødernes religiøse selvstændighed. For diasporajødedommen i det romerske imperium blev det endvidere afgørende, at romermagten indrømmede den eksistensret. Da den jødiske tro blev betragtet som udtryk for jødernes folkelige egenart, anerkendtes synagogerne som legale korporationer med egen formueforvaltning og jurisdiktionsret. Ikke alene kunne jøderne frit udøve deres gudsdyrkelse, men man gav dem fritagelse for deltagelse i den officielle kult og respekterede deres religiøse traditioner som fx sabbatoverholdelsen. Jødedommen var en ”religio licita” (Christensen & Göransson 1969, 15).



Fra 3. og 4. århundrede er der stadig pålidelige oplysninger om, at der eksisterede sådanne jødekristne. I 4. århundrede blev de kaldt *nazaræere*, og fra kirkefædre Hieronymus (347-420 e.Kr.) og Epiphanius (367-403 e.Kr.) får vi bl.a. følgende oplysning: De var få og boede primært i Palæstina og Syrien. De anerkendte Jesus som Guds søn, ligesom de anerkendte jomfrufødslen, og at Paulus var apostel. De var positive over for hedningemission, og de havde et evangelium på hebraisk. De to kirkefædre, der ivrigt bekæmpede alle kætterier, fandt ikke noget forkert ved nazaræernes lære. Men de tog anstød af et andet aspekt ved denne jødekristne gruppe, nemlig at de fortsatte med at holde loven, bl.a. omskærelsen og sabbatten. På dette tidspunkt var der ikke længere nogen vilje hos de hedningekristne til at acceptere sådanne kristne; den broderlige ånd, som man kan finde hos Justin, var forsvundet.

Efter 4. århundrede forsvinder nazaræerne fra de historiske kilder. De var sandsynligvis direkte efterkommere af den første menighed i Jerusalem.

Ud over nazaræerne skal kort omtales *ebjoniterne*, hvor det ifølge de gamle kilder tyder på, at de var en udbrydergruppe, der stammede fra nazaræerne. Splittelsen kan have fundet sted omkring århundredeskiftet mellem 1. og 2. århundrede og skyldtes en forskellig lære om Kristus, idet ebjoniterne afviste læren om Jesu guddommelige præeksistens og jomfrufødsel og proklamerede, at Jesus havde vundet rettigheden til at blive valgt som Messias på grund af hans meget omhyggelige overholdelse af loven. Endvidere betragtede de Jesu dåb som hans messianske salvning. Fordi de gamle kilder befinder sig i en forvirrende tilstand, er det vanskeligt at give en korrekt beskrivelse af ebjoniterne. Billedet bliver yderligere forvirret af, at der tilsyneladende har eksisteret jødekristne grupper, der indføjede gnostiske elementer i deres lære.

Afsluttende kan det siges:

- I Palæstina og senere også i Syrien eksisterede der fortsat jødekristne menigheder i det mindste indtil 4. århundrede. De adskilte sig ikke i læremæssig henseende væsentligt fra den dominerende hedningekristne kirke. De anerkendte Jesu guddommelighed, jomfrufødslen, mission blandt hedningerne og Paulus' apostolat. I 2. århundrede anerkendte Justin dem som brødre i troen, i 4. århundrede var der efter Hieronymus' og Epiphanius' mening intet galt med deres lære.
- De fortsatte med at overholde omskærelsen, sabbatten og andre dele af Loven. De havde et evangelium, der var skrevet på hebraisk, sandsynligvis Matthæusevangeliet. De var indviklet i en intens og ofte venlig dialog med rabbinerne.
- Det er disse jødekristne, der troede på, at Jesus var Guds søn, som omtales i nogle af de polemiske udsagn i de rabbinske skrifter. Denne mere konservative jødekristendom synes at være døet ud i løbet af 4. århundrede.
- Ebjoniterne var en udbrydergruppe fra disse "ortodokse" jødekristne. De anså Jesus for blot at være et menneske, der var blevet udvalgt til at være Messias. De afviste Paulus og forlangte sandsynligvis, at hedninger skulle omskæres, inden de kunne optages i menigheden.
- Senere hen blev nogle jødekristne grupper påvirket af gnosticismen, og der dannedes et broget billede af flere jødekristne sekter, som skildres af kirkefædre.
- Ebjonitismen blev sandsynligvis opslugt af islam. Muhammeds (570-632) lære er stærkt påvirket af ebjonitismens anskuelse, og hvad der i Islam findes af kristendom er overvejende formidlet gennem jødekristendommen i ebjonitisk form (Holmquist & Nørregaard 1963, 9-



17; Pritz 1988; Skarsaune 1996, 139-151; Skarsaune 2007; især side 767-772 om antallet af Jesus troende jøder; Andersen 2016, 197).

Kirken af både jøder og hedninger

Det var jøder, der var kommet til tro på Jesus, som både drev mission blandt jøder i Palæstina og blandt jøder og hedninger i diasporaen. Som vi har set, gik Paulus altid først til jøderne med evangeliet og derefter til hedningerne. Resultatet måtte naturligvis blive menigheder, der bestod af både jøder og hedninger. Den bedste dokumentation for, at det var sådan, finder vi vel i aposteldekretet i Apostlenes Gerninger 15. Selv om det formelt er stilet til ”vore brødre af hedensk herkomst i Antiokia og Syrien og Kilikien”, omhandler dekretet situationen hos alle menigheder i hele diasporaen (ApG 15,21), og dets formål var at lette bordfællesskabet i de blandede menigheder. Paulus skrev til de hedningekristne: *”Så er I da ikke længere fremmede og udlændinge. I er de helliges medborgere og hører til Guds husstand”* (Ef 2,19). Det må have været en overvældende følelse for de første hedninger, som blev kristne, at de i Kristus var blevet fuldgældige medlemmer af Guds folk, uden den mindste plet eller fejl på grund af deres baggrund som hedninger. I begyndelsen var de en minoritet, og de anerkendte uden tvivl, at de var blevet optaget i et Guds folk, som havde eksisteret før dem. De var ”medborgere”, men absolut ikke de eneste borgere i det nye Guds Rige.

Næsten al den kristne litteratur, som er bevaret fra Oldkirken, stammer fra denne store og stadigt voksende kristenhed af jøder og hedninger i diasporaen. De tidligste af disse skrifter kaldes traditionelt for ”De apostolske fædre”. De kaster et interessant lys over diaspora-kirkens liv i perioden ca. 70-135 e.Kr. Ser vi på menigheden i Rom i Italien eller menighederne i Korinth, Filippi eller Thessalonika i Grækenland eller menighederne i Efesos, Filadelfia og Kolossæ i Lilleasien, så mangler vi desværre kilder til at få et mere præcist billede af de jødekristsnes antal, deres forhold til det stigende antal hedningekristne og deres forhold til de jøder, der fortsat kom i synagogerne. Men missionsarbejdet blandt hedningerne fortsatte ufortrødent, hvilket medførte, at antallet af hedningekristne voksede i de enkelte menigheder. Kristendommen bredte sig også til nye egne som øst for Tigris, til Egypten, Gallien og Nordafrika. I overvejende grad rekrutteredes kristendommens kirke i oldkirken fra de lavere sociale lag såsom småhåndværkere og slaver.

I 2. århundrede lægger man mærke til en markant ændring. Der var nu langt flere hedningekristne end jødekristsne. Gradvis påvirkede det opfattelsen af den kristne kirke. Hos Justin Martyr er den kristne kirke i bund og grund ikke-jødisk. Den består af troende hedninger, og over for den hedningekristne kirke fremstiller Justin det jødiske folk som i sit inderste væsen vantro. Grænsen mellem troende og ikke-troende falder stort set sammen med grænsen mellem hedninger og jøder. Justin kendte ganske vist til jødekristsne, men havde en anden holdning end Paulus. Hos Paulus føjes hedningerne til det sande Israel af jødekristsne og får del i deres arv. Justin forstår det modsat. De få jødekristsne føjes til den hedningekristne kirke og får del i dens arv.

Denne forskydning af perspektiv havde vidtrækkende konsekvenser. Medens hedningerne hos Paulus har del i løfterne, som er givet til det sande Israel, så er løfterne hos Justin overført fra det jødiske folk til den hedningekristne kirke. Kirken *erstatte* det jødiske folk. Den overtager Israels arv, samtidig med at jøderne gøres arveløse. Man kan udtrykke udviklingen med Paulus' billede i Rom 11. Hos Paulus har Gud brækket nogle grene af Israels gamle oliventræ, og i stedet for har han podet



nogle vilde grene ind – hedningerne. Hos Justin har Gud hugget Israels oliventræ ned, og i stedet for det har han plantet et helt nyt træ – den hedningekristne kirke. På det nye træ har han indpodet nogle få grene fra det gamle træ – disse grene er de jødekristne.

Så snart de kristne var begyndt at tænke på denne måde, fremsatte de også helt naturligt spørgsmålet om udvælgelsen som et enten-eller. Enten er det jødiske folk eller også den (hedninge-) kristne kirke arving til GT's arv. Der var ingen i Oldkirken, der støttede den tanke, at Gud havde to folk; det måtte være enten kirken eller jøderne. Derfor kunne de kristne i 2. århundrede aldrig gøre deres udvælgelse i Kristus gældende, uden samtidig at angribe jøderne.

En kendsgerning kommer tydeligt frem i ovennævnte analyse: Det reducerede antal jødekristne inden for den kristne kirke var en del af årsagen til, at kirken i 2. århundrede opfattede sig selv som i bund og grund hedningekristen, en ikke-jødisk størrelse over for det jødiske folk som sådant.

Men det indebar også, at de jødekristnes blotte eksistens dæmpede den udvikling, hvor man mere og mere opfattede kirken som hedningekristen. De jødekristne var blevet en minoritet inden for kirken, ikke fordi de var blevet så få, men fordi de hedningekristne var blevet så mange. Endnu i 2. århundrede kan man mærke de jødekristnes indflydelse og betydning hos mange forfattere fx: Justin Martyr, Theofilus af Antiokia og Irenæus. Højest sandsynligt er det de jødekristne, som har æren for, at en virkelig dialog med jødedommen fortsatte i 2. århundrede, trods al bitterhed og dårlige følelser. Justins *Dialogen med Trypho* er et eksempel på det. Skriftet, som er fra ca. 160 e.Kr., er opbygget som et referat af en virkelig debat mellem Justin og Trypho, som sandsynligvis foregik i Efesus. Justin var født i Neapolis (nu Nablus) i Samaria som søn af en romersk kolonist (officer). Justin havde en betydelig viden om jødedommen og jødiske argumenter mod kristendommen, men han havde ikke førstehåndskendskab til hebraisk. De tre vigtigste spørgsmål, som behandles i *Dialogen* er: 1. Den evige eller tidsbegrænsede gyldighed af de ceremonielle forskrifter i Loven i GT. 2. Om Jesus er Messias. 3. Påstanden, at de kristne nu har erstattet jøderne som Guds folk. Der er tale om en virkelig dialog mellem Justin og Trypho. De indvendinger, som Trypho har, er virkelige jødiske indvendinger, og nogle af Justins svar rører dyb teologisk indsigt og giver i høj grad mening.

Sammenfattende skal især følgende to punkter understreges: 1. Vi har bag Justins dialog med Trypho set jødekristne, som var optaget af en intens dialog med den rabbinske jødedom, og som var ivrige efter at overbevise deres jødiske landsmænd om, at Jesus er den guddommelige Messias, Guds Søn. 2. Vi har blandt de hedningekristne set en tiltagende tendens til at opfatte den kristne kirke som i bund og grund ikke-jødisk og som noget, der står i modsætning til det jødiske folk. Det indebar også, at de mente, at den gammeltestamentlige arv ikke længere var for jøderne. Den var for de kristne, og kun for dem (Euseb 2011; Skarsaune 1996; Skarsaune 1998; Skarsaune 2005. Hägglund 1984; Holmquist & Nørregaard 1963; Christensen & Göransson 1969).

Messianske jøder fra det 6. til det 19. århundrede

Jøder, der kom til tro på Jesus, blev ofte behandlet dårligt af de ledende jøder. Man isolerede dem socialt, ydmygede dem offentligt, begrænsede handel med dem og undgik, at de fik en uddannelse. Det var direkte forbudt, at rabbinere spiste sammen med jødekristne. I diasporaen blev de jødekristne i stigende grad et mindretal og kristendommens jødiske rødder forsvandt mere eller mindre fx i liturgien. Historien om Jesus-troende jøder blev nu en historie om enkeltpersoner og ikke om menigheder. Der har altid været jøder, der kom til tro på Jesus. Men det almindelige var, at de sluttede



sig til et kristent kirkesamfund, og i løbet af kort tid eller højst nogle ganske få generationer forsvandt den jødiske identitet.

Under de kristne korstog fra 11.-13. århundrede ville de kristne ledere generobre Det Hellige Land. Det resulterede i mange jøders død. I det 13. århundrede udsendte pave Nicholas III et edikt, der tvang jøder til i deres synagoger at høre evangeliet forkyndt flere gange i løbet af et år. Jødebørn skulle fra 12-års alderen høre prædikener af munke. I det 14. århundrede udbrød der en stor forfølgelse af jøderne i Spanien. Forfølgelsen ramte en overgang også kristne jøder, der blev beskyldt for at have bevaret jødedom i deres kristendom. Også i en række andre europæiske lande var der jødeforfølgelser. Men trods forfølgelser var der også jøder, der kom til tro på Jesus og blev medlem af den nationale kirke.

Under reformationen i det 16. århundrede kom en del jøder til tro på Jesus. Nogle sagde nej til hele deres jødiske tradition og satte fx deres omskærelse i modsætning til den kristne dåb, mens andre sagde ja til Jesus som deres Messias, men ønskede samtidig at bevare deres jødiske kultur. Af frygt for følgerne fra det jødiske miljø prøvede nogle også at gå stille med dørene angående deres tro på Jesus som Messias. Det var ad flere veje, at jøder kom til tro på Jesus. Men uddeling af NT i forskellige jødiske sammenhænge havde stor betydning for, at jøder kom til tro på Jesus, og i adskillige tilfælde skete det alene gennem Helligåndens gerning under læsning af NT uden menneskelige redskaber. Nogle jøder, der kom til tro på Jesus, blev mødt med skepsis af repræsentanter for den officielle kirke, om de nu fuldt ud havde aflagt deres jødiske fortid. Den åbenhed, som de jødekrister i NT viste over for hedningekristnes indgang i kirken uden først at blive jøder, glemte kirken ofte i senere århundreder med hensyn til at modtage og i kirken indlemme jødekrister, der ønskede at bevare deres jødiske kultur (Dallaire 2012; Pritz 2007).

Josef Rabinowitsch

1800-tallet forandrede situationen. Dels var der en hel del jøder, der kom til tro på Jesus, og dels begyndte nogle af de Jesus-troende jøder at lægge vægt på at fastholde deres jødiske identitet og udtrykke deres tro på Jesus på en jødisk måde. Man kan sige, at i det 19. århundrede skete der på mange måder en genopståen af den jødekristerdom, som vi læser om i Apostlenes Gerninger. En af de ledende i denne messianske bevægelse var den russiske jøde Josef Rabinowitsch (1837-1899), der er blevet kaldt ”jødekristerdommens Herzl” (Kjær-Hansen 1988, 11). Rabinowitsch blev født i Resina i Bessarabien. Begge forældre var af rabbinerslægt; deraf navnet: søn af Rabbi – Rabinowitsch. Josefs mor døde i hans tidlige barndom, og han blev opfostret af sin morfar, der gav ham en grundig oplæring i jødedommen. Han blev gift i 1856, og ikke så længe efter gav en ven ham et NT. I 1882 rejste Rabinowitsch til Det hellige Land. Den rejse førte til hans omvendelse. I 1893 skrev han om denne rejse:

”Denne rejse blev middel til min egen frelse; dér på Oliebjerget fandt jeg ham, om hvem Moses og profeterne har skrevet, Jesus Messias; jeg fandt sand hvile for min sjæl. Ved min tilbagekomst fra Jerusalem til Rusland var jeg et nyt menneske; i stedet for at rejse som en af jøderne sendt kom jeg som en *til* dem tilbagesendt, sendt af Jesus Messias til at vidne for store og små om ham, den korsfæstede og opstandne, vor sande Messias” (Kjær-Hansen 1988, 23).

I 1885 sagde Rabinowitsch følgende om sin egen udvikling: ”Jeg har først æret Jesus som det store menneske med det medlidende hjerte, senere som den, der ville mit folks bedste, og endelig som den,



der har båret mine synder” (Kjær-Hansen 1988,60). Denne udvikling var især sket, fordi Rabinowitsch havde læst flittigt i sin bibel, især NT.

Juleaftensdag 1884 modtog Rabinowitsch et brev fra de russiske myndigheder med tilladelse til offentlige forsamlinger for ”Den nye pagts Israelitter”, som han kaldte den nye menighed, han var ved at etablere. Julearrangementet fandt sted i Rabinowitschs broders hus med et par hundrede deltagere i det tætpakkede lokale. Om programmet oplyses, at først sang man en julesalme. Derefter oplæste Rabinowitsch forskellige messianske profetier fra GT. Det foregik på hebraisk. Herefter blev også juleevangeliet oplæst på hebraisk. Rabinowitsch holdt så en tale på jiddisch af halvanden times varighed, hvor han applicerede de oplæste tekster på de jødiske tilhørere. Han opfordrede dem til at modtage Jesus, ham, som var kommet fra dem, og som hverken farisæerne eller saddukæerne havde taget imod, men derimod hyrderne på marken. Han kom også ind på det lykkelige sammenfald af omstændigheder, at han netop samme dag havde modtaget tilladelsen fra indenrigsministeriet til at åbne en menighed for Den nye pagts Israelitter (Kjær-Hansen 1988, 73).

Fra 1871 havde Rabinowitsch sammen med sin familie levet i Kischinew, der i 1818 var blevet hovedstad i guvernementet Bessarabien. Byen udviklede sig hurtigt og tiltrak mange jøder, da den var centrum for handel og industri. I 1774 var der blevet dannet en jødisk menighed i byen med i alt 144 medlemmer. I 1867 var der over 18.000 jøder (ca. 22% af byens samlede befolkning). I 1897 var den jødiske befolkning vokset til over 50.000 (ca. 46% af alle indbyggere). I den periode, hvor Rabinowitsch virkede som prædikant, var byen vokset fra ca. 30.000 til 50.000 jøder (Kjær-Hansen 1988, 76).

Kredsen omkring Rabinowitsch kunne 10. januar 1885 for første gang fejre sabbatten ”i kristelig forstand”, som det blev udtrykt. Rabinowitsch havde i forvejen udarbejdet en liturgi for sabbatsgudstjenesten. Da Rabinowitsch skulle udarbejde en liturgi til sine gudstjenester, kunne han have valgt at bruge *The Book of Common Prayer* fra den anglikanske kirke i England, men han fandt, at indholdet var for ujødisk. Inspireret af den jødiske *Siddur* (bønnebog) og *The Book of Common Prayer* udformede Rabinowitsch sin egen ”kristne *Siddur*”). Den blev genoptrykt i Kishinew i 1892 under titlen *Tefilah velakrei Emunah le Benei Israel Benei Brit Hadasha* (Book of Prayer and Principles of Faith for the Israelites of the New Covenant; Kjær-Hansen 1996, 50-59).

Den messianske bevægelse var ved at udfolde sig. Nogle sagde, at denne bevægelse havde ingen levedygtighed, men bevægelsen bredte sig. Rabinowitsch fik fast grund under sin tro i 1884 og uddybede denne i trosformuleringer op til sin dåb i marts 1885 i Berlin. I de følgende år præciserede Rabinowitsch sin trosoverbevisning, som Kjær-Hansen redegør for i sin bog om Rabinowitsch.

Rabinowitschs historiske betydning

Før Theodor Herzl trådte frem som talsmand for den moderne zionisme, var der andre jøder, der havde givet udtryk for tanker, der lignede hans. Før ”jødokristendommens Herzl”, Josef Rabinowitsch, trådte frem, havde andre kristne jøder taget hul på nogle af de problemstillinger, som kom til at præge Rabinowitschs liv. Herzl og Rabinowitsch havde hver for sig deres forløbere. Herzl var ikke den første zionist, og Rabinowitsch var ikke den første kristne jøde, der ønskede at bibeholde sin jødiske identitet som Jesus-troende. Men de holdninger, som henholdsvis Herzl og Rabinowitsch stod for, blev gennem deres virksomhed for alvor hørt i brede kredse. Herzl fik sat zionismen på



dagsordenen. Rabinowitsch fik sat spørgsmålet om kristne jøders fortsatte jødiske identitet på dagsordenen. I deres samtid oplevede de begge at møde forståelse, men også foragt.

Efter at Rabinowitsch havde fået fast grund under sin tro på Jesus som Messias, kæmpede han en stædig kamp mod den almindelige antagelse, at en Jesus-troende jøde skulle leve som hedningekristen, når han var kommet til tro på jøden Jesus. Allerede i 1885 udtalte den jødekristne A. Saphir, at vigtigheden af den messianske bevægelse i Kischinew ikke skulle vurderes ud fra dens numeriske styrke, men ud fra dens indre værdi. Saphir hævdede, at spørgsmålet: "Er Jesus Messias og Herre?" ikke så meget var et spørgsmål mellem den kristne kirke og jøderne, men først og fremmest et jødisk spørgsmål. Den fremherskende holdning blandt jøderne var, sagde Saphir, at det at blive en kristen var det samme som at blive en hedning, hvor jøderne blev brudt af deres eget træ og indpodet i et andet træ. Også de le Roi, som stillede sig kritisk til Rabinowitschs mærkesager, anførte, at Rabinowitsch førte Jesus fra periferien og ind i det egentlige centrum af det jødiske liv (Kjær-Hansen 1988, 236). Rabinowitsch gjorde spørgsmålet om Jesus til et jødisk anliggende og udfordrede dermed den jødiske verden, ikke blot den ortodokse, men også oplysningsjødedommen. Han komplicerede også sagen for kristne jøder, både for dem, som i kristendommen så den eneste mulighed for at slippe af med deres jødiske identitet, og for dem, som af ærlig overbevisning var kommet til tro på Jesus, men som ikke af de hedningekristne omgivelser var levnet en større mulighed for at bibeholde en jødisk identitet. Men det lykkedes også for Rabinowitsch at inddrage og fastholde hedningekristne i de problemstillinger, han anså for vigtige for kristne jøder. Ikke mindst Franz Delitzsch (1813-1890) støttede og forsvarede Rabinowitsch, selv om Delitzsch principielt mente, at Rabinowitsch gik for langt i sin fastholden ved fx sabbat og omskærelse (Kjær-Hansen 1988, 237).

Med få undtagelser var det før Rabinowitsch en almindelig opfattelse, der nærmest blev opfattet som en selvfølgelighed, at en jøde, der gik over til kristendommen, ophørte med at være jøde. Den opfattelse satte Rabinowitsch et afgørende spørgsmålstegn ved. Ligeledes protesterede han imod, at "lovtrældom" skulle være en automatisk følge af, at han ønskede at bibeholde nationale, jødiske skikke. Dette at tale om "lovtrældom" var en let måde at gøre sig færdig med Rabinowitsch på. Også i evangeliske eller katolske kredse kan man indføre forbud og påbud, således at "lovtrældom" ikke alene er jødekristendommens fare, men en fælles fare for os alle.

Da Frode Thorngreen i bladet *Ordet og Israel* skulle besvare spørgsmålet, om "messianske jøder" var en vranglære, gav han et noget overfladisk svar, hvor han konkluderede: "Meget tyder på, at "de messianske jøder" ligesom Rabinowitsch "kristne synagoge" er for tidlig fødte børn, der ikke er levedygtige" (*Ordet & Israel* 4/1960, 63). Senere omtalte bevægelsen *Ordet og Israel* messianske jøder meget positivt og fik et nært samarbejde med flere menigheder, som de også understøttede økonomisk (*Ordet og Israel* 7/1992, 156), ligesom de understøttede deres teologiske uddannelse *Israel College of the Bible* (*Ordet & Israel* 1/2014, 3; 2/2014, 7).

Den blivende betydning af Rabinowitschs virksomhed ligger først og fremmest i, at han så stædigt fastholdt, at troen på Jesus ikke havde gjort ham til en ex-jøde, og at hans jødiske identitet ikke var blevet druknet i dåben, samt at en kristen jøde har *frihed* til at leve på jødisk vis. Fordi hans tro var forankret i NTs lære om retfærdiggørelse af tro og i en bibelsk orienteret kristologi, en overbevisning han var nået frem til under et grundigt studium af NT efter sin rejse til Palæstina, gjorde han sit til, at sagen kunne nyvurderes på et seriøst grundlag. Hedningekristne blev dermed tvunget til at overveje, hvorfor de ikke ville give jøder en tilsvarende *frihed*, som jøden Paulus havde vundet for hedninger,



hvad angår forholdet til loven. For sin egen del ønskede Rabinowitsch denne frihed, uden at han forkætrede andre kristne jøder, som valgte at lade sig assimilere i en kristen kirke. Han stillede sig derimod stærkt kritisk over for Isak Lichtenstein, en anden af samtidens kendte Jesus-troende jøder, som ikke ville lade sig døbe. At Rabinowitsch ikke fik etableret en egentlig jødekrysten menighed med sakramenteforvaltning, som han ønskede, var han uden skyld i. Gennem sin dåb viste han, at han anså det for nødvendigt og vigtigt at blive en del af Kristi universelle kirke uden at blive medlem af en speciel hedningekristen kirkeretning og uden at opgive sin jødiske identitet (Kjær-Hansen 1988, 237-238; cf. Torm 1925, 69-80).

Fra slutningen af 1800-tallet til udbruddet af Anden Verdenskrig var der en markant vækst i antallet af jødekrystne, især i Østeuropa. Nogle forskere mener ligefrem, at der lige før Holocaust var flere hundrede tusinde Jesus-troende jøder i Østeuropa.² Andre er mere forsigtige og taler om titusinder. Mange af disse jødekrystne blev dræbt sammen med deres landsmænd under Holocaust.

Holocaust medførte en tilbagegang for de Jesus-troende jøder, men fra 1960'erne var der igen en markant vækst. I USA kom organisationer som *Jews for Jesus* og *Chosen People Ministries* sammen med et voksende antal messiansk-jødiske menigheder til at spille en vigtig rolle for mange jøders forhold til Jesus. I mindre målestok er der sket noget tilsvarende i mange lande ud over jorden.³

Siden Sovjetunionens sammenbrud i 1990 er der igen opstået et større antal menigheder af Jesus-troende jøder i Østeuropa. Også i Vesteuropa findes der Jesus-troende jøder og messianske menigheder i adskillige lande.

Konklusionen er, at der sandsynligvis er flere jøder i verden i dag, der tror på Jesus, end nogensinde før. Nogle mener, at antallet lige før Holocaust var endnu større, men det er usikkert. Under alle omstændigheder tyder alt på, at der i de sidste godt hundrede år er kommet flere jøder til tro på Jesus end samlet set gennem de foregående mange hundrede år. I modsætning til tidligere i historien fastholder det store flertal af jøder, der i dag kommer til tro på Jesus, deres jødiske identitet. De hverken forlader eller forråder deres folk. Når stadig flere jøder bliver overbevist om, at Jesus er Messias, er det derfor ikke et skridt på vej mod udslettelsen af Israels folk, men mod Israels folks forløsning (Andersen 2016, 198).

Messianske jøder i Israel

Jødekristendom blev udviklet inden for den jødekrystne alliance. Men den havde ikke magtet at give et klart svar på den dobbelte udfordring, man mødte, hvor nogle jøder, der kom til tro på Jesus, blev 100% assimileret ind i hedningekristne kirker, mens andre jøder, der kom til tro på Jesus, fortsatte et jødisk liv med delvis assimilerede jøder (Benhayim 1996, 51).

² Mitch Glaser: *Heroes of the Holocaust: Poland, the Warsaw Ghetto and Yeshua* (foredrag ved The Lausanne Consultation on Jewish Evangelism North America March 5-7, 2012, www.lcje-na.org/wp-content/uploads/2012/03/Heroes_of_the_Holocaust.pdf (set 15. April 2025)).

³ Det er meget vanskeligt at give et kvalificeret bud på, hvor mange Jesus-troende jøder, der findes i dag. En internetside siger, at der er én million på verdensplan (<http://christianity.about.com/od/messianicjewishmovement/a/What-Is-Messianic-Judaism.htm>), men det tal er antageligt stærkt overdrevet. En mere realistisk vurdering blev i 2012 givet af Sarah Posner i The Atlantic, hvor hun anslog antallet i USA til at være mellem 175.000 og 250.000 og antallet på verdensplan til at være 350.000 (Sarah Posner: "Kosher Jesus: Messianic Jews in the Holy Land" *The Atlantic* 29. november 2012 <https://www.theatlantic.com/international/archive/2012/11/kosher-jesus-messianic-jews-in-the-holy-land/265670/> (set 15 april 2025)). Men også denne lave vurdering er forbundet med stor usikkerhed.



Holocaust og oprettelsen af staten Israel skabte et miljø, hvor man blev intenst optaget af at fremme jødisk-orienteret messiansk tro og samtidig fremme et jødisk liv og miljø, hvor troen på Jesus kunne udfolde sig. Men da staten Israel blev oprettet i 1948, boede der kun få messianske jøder i landet.

I slutningen af 1960'erne og begyndelsen af 1970'erne kom studenter- og ungdomsoprør til at præge mange unge i Vesten. Samtidig fik bevægelser som Jews for Jesus og the Young Hebrew Christian Alliance kontakt med mange unge jøder, der i de vestlige lande havde mødt ungdomsoprøret. Dette møde med både evangelisation og ungdomsoprør skabte hos disse unge jøder, hvor mange var kommet til tro på Jesus, et ønske om at skabe en mere helhjertet forståelse for og udtryk for deres jødiske identitet. De ønskede i gudstjenesten at erstatte traditionel kristen sprogbrug med hebraiske ord: "Yeshua" for "Jesus", "Messiah" for "Christ", "Messianic" for "Christian/kristen", "mikveh" for "baptism/dåb", "Rabbi" for "Pastor/Reverend", "synagogue" (eller "Messianic synagogue") for "church"/"kirke". Seventh-day Sabbath og festival services blev normen, med Messianic bryllupper, hvor liturgien blev udformet efter traditionel jødisk praksis.

Mange af disse unge mennesker, som var opvokset i USA eller i et østeuropæisk land, rejste til Israel. De nøjedes ikke med semantiske drøftelser af forskellige ord i forbindelse med en gudstjeneste. De skabte en Messianic Jewish bevægelse, hvor de i forbindelse med gudstjenesten indførte nedarvede rabbinske traditioner som lys, kippah og bedesjal sammen med liturgiske lån fra synagogen. For nogle var det et valg at kontekstualisere evangeliet til samtidig jødisk kultur og liv. For andre var det en forpligtelse ikke for egen frelse, men for at en ægte Messianic Jewish bevægelse ikke alene kunne overleve, men udvikle sig i et jødisk samfund, idet man ønskede at forkynde og formidle evangelikal kristendom. Livet i Israel er på mange måder præget af jødedom med Tanakh (GT), sabbatten og de jødiske fester; og mange rabbinske traditioner er en naturlig del af jødisk livsstil. Derfor tager det tid for den messianske bevægelse at nå det jødiske folk med evangeliet om Jesus og frelsen i hans navn. Men fremvæksten af en Messianic Jewish bevægelse i Israel efter næsten 2000 år i landflygtighed er en forbavsende udvikling, som varsler opfyldelsen af det guddommelige løfte om en åndelig genoprettelse af Israel (Benhayim 1996, 52-56; Senay 1997, 36-42; Benhayim 1998, 4-34; Nerel 1998, 35-44; Kvarme 1998, 55-69; Skjøtt 1995, 35-46).

Som messiansk jøde hører man til to steder uden at føle sig fuldstændig hjemme nogen af stederne. Ens jødiske rødder vil man ikke hugge over, men man tror i modsætning til størstedelen af det jødiske folk, at Jesus er Messias. Det giver ikke blot en del problemer til begge sider, både den jødiske og den kristne, men også følelsen af at være noget specielt. Dette kommer til udtryk i den teologiske grundholdning hos jødekrigste ledere, det findes i lægmandens spontane vidnesbyrd, og det kommer til udtryk i den selvbetegnelse, man ynder at benytte sig af, nemlig *messiansk jøde*.

En præsentation af de specielle problemer, den messianske jøde møder, er givet af den Jesus-troende jøde Menachem Benhayim. På den årlige konference for Det forenede kristne råd i Israel i november 1976 opsummerede han den messianske jødes situation således:

"Etnisk forbliver han en jøde, der fører sin herkomst tilbage til sin forfader Abraham. Mens han engang blev kastet ud af sin familie for sin tros skyld, er det ikke sandsynligt, at dette sker i dag. Dog er han stadigvæk på ingen måde accepteret af det jødiske samfund. Han er udmærket klar over den kendsgerning, at han åbent har valgt både at overgive sig til Jesus og samtidigt at leve som et integreret medlem af sin egen race i det nationale hjemland" (Kjær-Hansen 1979, 12).



Den største del af den kristne kirkes historie er historien om kirken af hedninge-rod. Når man ser bort fra kirkens første tid, findes der mange eksempler på, at jøder, der er kommet til tro på Jesus, måtte hugge deres jødiske rødder over. Dette var hedningekirkens diktat. Fra jødekristent hold møder man nu en stærk reaktion herpå. Med forskellige variationer lyder nu det slogan:

Man behøver ikke at blive hedning for at tro på Jesus Messias (Kjær-Hansen 1979, 12).

Som minoritetsgruppe og som enkeltindivider har de messianske jøder deres specielle problemer at kæmpe med. Men de betragter sig som en del af det jødiske folk. På en helt anden måde, end fremmede kan det, identificerer de sig med det israelske folks sag. Om at dele livsvilkår med andre jøder siger den messianske jøde Baruch Maoz for sine trofællers vedkommende: "...de deler deres vanskeligheder og håb, de gør tjeneste i hæren, bærer de hårde beslutningsbyrder, kæmper med boligproblemer og læser den daglige, hebraiske avis" (Kjær-Hansen 1979, 12).

At der i Israel i dag findes messianske jøder, som bekender troen på Jesus Messias, er et faktum, som ikke kan benægtes. Betydningen af deres tilstedeværelse i det israelske samfund kan problematiseres, minimaliseres, ignoreres eller for den sags skyld også overvurderes. De kan bekæmpes eller støttes, alt efter hvilke teologiske, ideologiske eller politiske synspunkter man sympatiserer med. Men benægte, at de eksisterer, kan man ikke, selv om man undertiden kan undre sig over, at nogle synes at forsøge at tie dem ihjel.

Selv om den største del af kirkehistorien beskæftiger sig med kirken af hedensk rod, blev kirken til i Jerusalem i jødiske omgivelser. Eller sagt anderledes: Den kristne kirke begyndte som en messiansk menighed i Jerusalem. Ud fra denne synsvinkel er der intet at sige til, at de messianske jøder i dag ikke opfatter sig selv som en uhørt ny-opfindelse. De føler sig som jøder, fordi de er jøder. Her står de på linje med de første kristne, som også følte sig som jøder, fordi de var jøder. Selv om jødiskheden i den kristne tro i de sidste 100 år er kommet mere i forgrunden, så skal vi her gentage, hvad der ofte tidligere er blevet sagt:

Jesus var jøde, født af en jødisk mor, opvokset i et jødisk miljø med de jødiske hellige skrifter som sin Bibel. Apostlene var jøder, som i jøden Jesus havde set deres Messias. Også apostlen Paulus – hedningernes apostel – var jøde af fødsel og vedblev at holde fast ved sin jødiske identitet. Han ville have protesteret, hvis nogle havde påstået, at han var ophørt med at være jøde, efter at han var kommet til tro på Jesus. Han følte sig som 100% jøde. Dette turde være rigtigt, selv om både jøder og jødekristne grupper senere tog kraftigt afstand fra ham på grund af hans virksomhed blandt hedninger og hans forståelse af Lovens betydning for disse.

De første kristne i Jerusalem var jøder. Der var sket noget nyt med dem ved troen på Jesus, men de fortsatte med at leve som jøder, leve på jødisk vis. Deres tro fjernede dem ikke fra Abrahams og Isaks og Jakobs Gud, gjorde ikke Moses overflødig, men Moses blev sat ind i et nyt perspektiv, blev tolket i lyset af Kristus-begivenheden, hvilket – efter deres egen forståelse – førte dem nær til deres fædres Gud. Troen på og proklamationen af, at der kun var frelse i Jesu navn (ApG 4,12), gjorde dem ikke til ex-jøder. I troen på Jesus Messias var de ikke blevet ex-jøder med en ny Gud, men de var blevet virkelige jøder, som nu havde mødt deres fædres Gud i hans Søn, Jesus Messias.

Modermenigheden i Jerusalem bestod således af jødekristne. Indtil kort tid før Jerusalems ødelæggelse ser det ud til, at alle vigtige spørgsmål blev forelagt denne menighed og dens ledere. Dens ord var autoritative, hvilket bl.a. Apostelmødet, som blev afholdt i slutningen af 40'erne i Jerusalem, vidner om (ApG 15,1-35). Før Jerusalems ødelæggelse i 70 e.Kr. forlod de jødekristne



byen. Det samme gjorde andre grupper, bl.a. farisæerne. De jødekristne søgte tilflugt i Pella i Dekapolis' egne på østsiden af Jordan-floden. Efter katastrofen i år 70 e.Kr. vendte nogle tilbage til Jerusalem og kunne bo i byen indtil Bar Kochba-opstanden i årene 132-135. Herefter blev både jøder og jødekristne forment adgang til Jerusalem. Indtil da havde lederne eller biskoppen i Jerusalem været jødekristne.

Mens en del forhold i tiden efter år 70 er uklare, hvad angår jødekristendommen, giver Apostlenes Gerninger os et vist indtryk af jødiskheden i de første kristnes liv i årene efter Jesu død og indtil Jerusalems ødelæggelse. Vi nøjes her med at give et par eksempler.

De jødekristnes prædiken, vidnesbyrd og forsvar for deres tro på Jesus er gennemsyret af tekster fra GT. Israels Gud er de messiastroendes far. Jesus Messias er opfyldelsen af Guds forjættelser. Hvad Israels Gud har lovet, er nu opfyldt i ham. Hele Apostlenes Gerninger kan læses som opfyldelsen af Guds løfter i Jesus Messias.

Med en betegnelse som *vore fædre*, der findes på Stefanus' læber adskillige gange i ApG 7, understreges kontinuiteten mellem fædrenes tro og den nye tro. Ligeledes viser betegnelsen *brødre*, anvendt af de Jesus-troende jøder til deres ikke kristne jødiske brødre, at de selv stadig betragter sig som jøder (ApG 2,29; 7,2).

Så længe templet og kulten ved templet fungerede, ser det endvidere ud til, at de jødekristne ikke har fundet det uforeneligt med deres tro på Jesus Messias at deltage i kulten og at overholde den jødiske Lov, deriblandt loven om omskærelse. De er fortsat med at leve på jødisk vis. Samtidig med at de har haft specielle steder at mødes i hjemmene, hvor de har fordybet sig i bøn, studeret GT, opbygget hinanden, sunget sammen og delt Herrens nadver, fandt de deres vej til templet. Det samme havde deres Herre i sin tid også gjort.

De kom i enighed i templet hver dag (ApG 2,46). Peter og Johannes gik op til templet ved bedetimen, den niende time (ApG 3,1). Alle holdt de i enighed til i Salomons Søjlegang (ApG 5,12). Men om natten åbnede Herrens engel fængslets porte og førte dem ud og sagde: "*Gå hen og træd frem på tempelpladsen, og forkynd for folket alle dette livs ord!*" (ApG 5,20).

Disse anførte eksempler viser situationen i den nye bevægelses første år, sådan som Apostlenes Gerninger beskriver den. Og en lille generation senere er situationen ikke forandret på dette punkt, selv om meget er forandret ude blandt hedningerne. Da Paulus kommer til Jerusalem efter sin såkaldte 3. missionsrejse, meddeler den lovtro Jakob, Herrens broder, at der verserer nogle rygter i byen om Paulus. Rygterne går ud på, at Paulus "*lærer alle de jøder, der bor blandt hedningerne, frafald fra Moses ved at sige, at de ikke skal omskære deres børn og heller ikke leve efter jødisk skik*" (ApG 21,21). Samtidig med at de jødekristne kan prise Gud for det, som han har virket blandt hedningerne gennem Paulus, får vi at vide, at de selv praktiserede omskærelse og levede på jødisk vis. Dette kan vi slutte af Jakobs ord til Paulus: "*Broder, du ser, hvor mange tusinde jøder, der er blevet troende, og de brænder alle af iver for loven*" (ApG 21,20)

Jakob fremkommer med et forslag. Der er iblandt dem fire mænd, der har et naziræer-løfte på sig. Paulus opfordres til at tage dem med i templet, afholde udgifterne for dem, så de kan ofre på foreskreven vis. "*Så vil alle forstå, at der ikke er noget om det, de har hørt om dig, men at du selv lever efter loven og overholder den*" (ApG 21,24)

Paulus protesterede ikke, men følger Jakobs råd. I det hele taget er det vanskeligt at finde et eneste bevis for, at Paulus har krævet eller ment, at jødekristne skulle holde op med at leve på jødisk vis.



Det ser ud til, at alle simpelthen er gået ud fra, at man fortsatte med at leve på jødisk vis, når man nu engang var født som jøde. Dog kom der vanskeligheder, når man som jødekristen skulle leve sammen med kristne af hedensk rod.

Det problem, man diskuterede på Apostelmødet, var spørgsmålet om, hvordan hedningekristne skulle leve (ApG 15). Efter forskellige drøftelser – ja ”*efter megen diskussion*” (ApG 15,7) – nåede man til enighed om, at hedninger ikke skulle blive jøder for at være kristne. Denne beslutning blev truffet på den selvfølgelige baggrund, at jøder ikke skulle leve som hedninger for at være kristne. Mens både Paulus og modermenigheden i Jerusalem synes at have fulgt denne praksis, blev problemet dog ikke fuldstændig manet i jorden. De kræfter, der havde stået bag kravet om, at hedninger, der kom til tro på Jesus, skulle leve som jøder, møder vi som Paulus’ modstandere under navnet *judaister*. De truede de hedningekristnes frihed, hvilket bl.a. Galaterbrevet er et godt eksempel på. Over for kravet om omskærelse har Paulus kun ét at sige: ”...*hvis I lader jeg omskære, vil Kristus intet gavne jer*” (Gal 5,2). Og så omskærer Paulus selv Timotheus ”*af hensyn til jøderne i de egne, for alle vidste, at hans far var græker*” (ApG 16,3). Baggrunden for Paulus’ handling synes at være, at han skelner mellem jødekristerne og hedningekristne. Den samme skelnen lå bag beslutningen på Apostelmødet. Begge parter, jøder og hedninger, frelses på samme måde – af nåde. Begge parter er ét i Kristus. Alligevel udviskes ikke forskellen mellem jødekristerne og hedningekristne. Ganske vist kunne Gal 3,28 læses sådan, idet Paulus her taler om, at jøde og græker, træl og fri, mand og kvinde ”*alle er én i Kristus Jesus*”. Men når man ved, at Paulus fx ikke udvisker forskellen mellem mand og kvinde, er det næppe rigtigt at benytte dette vers som argument for, at Paulus ikke godtager en skelnen mellem jødekristerne og hedningekristne.

Hermed foregiver vi ikke, at vi har løst alle de problemer, som et studium af de første jødekristernes jødiskhed fører ind i. Langtfra! Det vil her føre for vidt at gå i dybden med spørgsmålet om gammelt og nyt. Alligevel mener vi at kunne konstatere, at de første jødekristerne levede som jøder og følte sig som jøder. De kritiseres ikke for dette, ikke engang af Paulus. Han skelner. Dog løste skellet mellem jødekristerne og hedningekristne ikke alle problemer. Hvordan skulle man fx handle som jødekristen, når man var på besøg i en hedningekristen menighed? Man kan her tænke på situationen i Antiokia, da Peter kom på besøg. Han havde måltidsfællesskab med de hedningekristne. Men efter at der var kommet nogle fra Jakob, trak han sig tilbage fra dette måltidsfællesskab, hvilket Paulus irettesatte ham skarpt for (Gal 2,11-16).

Præsentation af de messianske jøder i Israel

Som betegnelse for den jøde, der tror på Jesus Messias, benytter jeg fire former: *kristen jøde*, *jødekristen*, *Jesustroende jøde* og *messiansk jøde*. Jeg benytter ordene i flæng uden indholdsmæssig forskel.

Da staten Israel blev oprettet i 1948, var der 20-25 Jesus troende jøder i landet (Nerel 1998, 52). De messianske jøder udgør fortsat en lille minoritet i det israelske samfund, og som gruppe betragtet er den meget sammensat og varieret. I den henseende genspejler den det israelske samfunds karakter af at være et konglomerat. I et lille israelsk lokalmiljø bor side om side fransk- og arabisktalende jøder fra Marokko, traditionsbevidste jøder fra Jemen og Teman, politiske flygtninge fra tidligere kommunistiske lande i Østeuropa såvel som autoritært styrede lande i Latinamerika, mørkhudede indiske jøder, som er kommet til Israel via England, og endelig moderne jøder fra Vesteuropa, USA



eller Sydafrika. Hvis man da ikke er hebraisk- og arabisktalende sabra, det vil sige indfødt israelsk jøde, hvis slægt har boet i landet i to eller tre eller flere generationer. Næsten lige så sammensat og varieret er de messianske jøder som samfundsgruppe betragtet. Også teologisk har de en forskellig baggrund, idet nogle kommer fra en anglikansk, luthersk, reformert eller baptistisk baggrund, andre kommer fra Brødremenigheden eller fra en pinsemenighed.

For at få et indtryk af denne brogede skare og for nærmere at lære deres livssituation at kende, vil jeg tegne et par profiler af disse messianske jøder.

Josef tilhører den ældre generation af messianske jøder, og sammen med sin hustru bor han i en af byerne i det nordlige Israel. Han blev født og voksede op i det sydvestlige Rusland og oplevede omkring år 1900 flere voldsomme pogromer, som russisk-ortodokse præster iværksatte mod jøderne der. I mellemkrigstiden levede han nogle år i Rumænien, hvor han traf sin hustru og også kom til tro på evangeliet, hvorefter han kom til Israel. Han taler flydende russisk og rumænsk, og trods sin høje alder hænger han ihærdigt i med sine hebraiskstudier.

Avraham er en anden af den ældre garde. Han kommer fra Rumænien og er en af to overlevende efter en grusom begivenhed under Anden Verdenskrig, da 1100 rumænske jøder blev stillet op og brutalt skudt ned med maskingevær af nazisterne. De fleste i den ældre garde blandt de messianske jøder fra Europa oplevede antisemitismens grusomheder under Anden Verdenskrig. Dette er også grunden til, at mange af dem lever af invalidepension eller er førtidspensionister.

En ung messiansk jøde er ansat på en fabrik og er israeler i femte generation. I gymnasiet stiftede han bekendtskab med NT. Han læste det flere gange og blev derved overbevist om, at Jesus måtte være Messias. På eget initiativ opsøgte han en protestantisk menighed og bad om at blive døbt og optaget i menighedens fællesskab. Hans kone og øvrige familie stiller sig uforstående og afvisende over for hans nye tro, selv om de understreger, at de er tolerante, og mener, at man skal have lov at tro, hvad man vil. Af hensyn til sin familie er det derfor begrænset, hvor aktiv denne unge mand kan være i sin menighed (Kjær-Hansen 1979, 12-27; Fleischer 1997, 4-10; Nerel 1997, 11-25; Elgvin 1998, 24-32; Masvie 1998, 33-37).

Hvor mange er de kristne jøder i Israel?

I 1979 skrev Kjær-Hansen, at det sandsynligvis var nøgternt at regne med, at de kristne jøders samlede antal i Israel ikke oversteg 1.000. Tallet får perspektiv, når man ser det i sammenhæng med Israels totale indbyggertal på 3.5 mio., hvoraf 3 mio. er jøder. Den kristne del af befolkningen er i første række de ca. 80.000 kristne arabere. Af disse er næppe mere end omkring 2.500 protestanter, mens de øvrige tilhører katolske og østlige kirker. Foruden de lokale kristne arabere og jøder er der også et antal udenlandske kristne, der mere eller mindre permanent opholder sig i landet. Det drejer sig her til dels om nogle hundrede kristne, der på eget initiativ er kommet til landet, og som arbejder i en ikke-kirkelig sammenhæng, dels et par tusinde katolske præster, nonner og munke samt nogle hundrede protestantiske missionærer og menighedsarbejdere. For at billedet ikke skal blive skævt, må det imidlertid påpeges, at næsten alle katolske præster, nonner og munke arbejder blandt arabere eller turister og pilgrimme, og det samme gælder en stor del af de protestantiske kirkelige medarbejdere. Det er en begrænset del af de nævnte protestanter, der arbejder med evangelieforkyndelse blandt jøder eller i en menighedssammenhæng med kristne jøder.



Men lad os se nærmere på det ovenfor opgivne antal messianske jøder: hen mod 1.000. Spørger man nemlig mennesker, der har kendskab til situationen i de kristne menigheder i landet, vil man sandsynligvis få opgivet ret forskellige tal. Nogle vil muligvis sige 400, andre måske 2.000! Årsagen til denne forskel ligger i præmisserne for beregningen. Når vi standser og dvæler lidt ved denne i sig selv ret formelle problemstilling, er det, fordi den indirekte fortæller os noget om situationen for de messianske jøder og deres menigheder i Israel i dag. Baggrunden for et antal på ca. 1.000 er følgende: 700-800 messianske jøder, der regnes for protestanter, og mellem 200 og 300 katolske, kristne jøder: det drejer sig her i begge tilfælde om døbt menighedsmedlemmer og deres børn, som har et levende forhold til deres menighed eller gruppe. De allerfleste af disse er registreret som jøder af indenrigsministeriet, men her er også medregnet dem, der af en eller anden grund ikke længere er registreret som jøder, men som alligevel regner sig for at være det.

To grupper bør specielt nævnes, som ikke er medregnet i det opgivne tal. For det første findes der i mange menigheder jøder, der nok regner sig for Jesus-troende, men som ikke er døbt. Årsagen til, at de ikke er døbt, er oftest, at de opfatter dåben som en blot og bar symbolhandling uden egentlig betydning, og dertil kommer, at dåb af den jødiske omverden anses for at være et "farvel" til det jødiske folkelegeme.

Den anden gruppe, der heller ikke er medregnet, er de såkaldte anonyme Messias-troende. Rundt om i det jødiske samfund findes mennesker, der har læst NT og er kommet til tro på Jesus som Messias, men som holder denne overbevisning for sig selv og ikke har nogen direkte kontakt med en kristen menighed. Grunden til deres anonymitet kan være frygt for deres egen og familiens sikkerhed og sociale stilling. At der findes sådanne anonyme, ikke-døbte Jesus-troende rundt omkring, ved vi, dels fordi nogle af dem efter en tid trods alt kommer med i en kristen menighed, dels fordi andre kristne tilfældigvis støder på dem, og de bliver "Nikodemus-kristne" (Joh 3,1-2) med skjult kontakt til et kristent fællesskab. Det ligger i sagens natur, at det er vanskeligt at opgive, hvor mange disse anonyme Jesus-troende er, men nøgternt bør man ikke regne med tusinder.

For at billedet kan blive nogenlunde fuldstændigt, må det nævnes, at der også findes jødiske grupper, der har tilsluttet sig Syvende Dags Adventisterne og Jehovas Vidner. Det drejer sig her om små grupper, og på grund af deres teologi og religiøse praksis i dette land, regner vi dem ikke med til de kristne/messianske jøder. Det samme gælder nogle få grupper, hvor medlemmerne tror på Jesus som Messias, men er blevet i synagogen og afviser forbindelse med den kristne kirke (Kjær-Hansen 1979, 27-29).

20 år senere i 1999 udgav Kjær-Hansen sammen med Bodil Skjøtt *Facts & Myths, About the Messianic Congregations in Israel*. De skriver meget om kriterierne for deres undersøgelse, hvor de vil fastslå, hvor mange messianske jøder der har været i Israel siden statens oprettelse.

Det er ikke let præcis at fastslå, hvor mange messianske jøder, der boede i Israel, da staten Israel blev oprettet i maj 1948. De forskellige kilder peger på mellem et par håndfulde og ca. 100 personer (Kjær-Hansen & Skjøtt 1999, 63). Allerede i december 1950 synes tallet af Jesus-troende jøder at være vokset betydeligt, så det kom op på ca. 200. Det skyldes, at der efter statens oprettelse skete en betydelig indvandring af jøder fra Central- og Østeuropa, hvoraf adskillige var Jesus-troende. I 1954 synes tallet af Jesus-troende jøder at være steget til ca. 300. I 1967 formodes tallet på Jesus-troende jøder at være steget til ca. 500. I 1976 vurderes tallet på jødekristerne i Israel ikke at være mere end 1.000, men måske er tallet vurderet for højt (Kjær-Hansen & Skjøtt 1999, 63-65).



I skriftet *Messianske jøder* fra 1979 skrev Kjær-Hansen som tidligere nævnt, at tallet på messianske jøder i Israel ikke oversteg 1.000. Dette tal blev yderligere uddybet og begrundet af Kjær-Hansen & Skjøtt. I 1980'erne voksede tallet på Jesus-troende jøder, men der er ikke fuld enighed om størrelsen. Det er fx usikkert, i hvilken udstrækning børn er medregnet. Eftersom mange messianske menigheder praktiserer voksendåb, må man vel gå ud fra, at de ikke medregner udøbte børn som medlemmer af menigheden. Flere vurderer, at tallet var 1.100 i begyndelsen af 1980'erne stigende til henimod 2.000 i slutningen af 1980'erne (Kjær-Hansen & Skjøtt 1999, 65-66). Antallet af messianske jøder steg fortsat op gennem 1990'erne, men der er fortsat ikke fuld enighed om, hvor stor væksten var. Uenigheden skyldes især, at der ikke er fuld enighed om præmisserne for de tal, de forskellige bringer. Derfor er det fortsat gennemsnitstal, jeg fremlægger. Hvor der i begyndelsen af 1990'erne var omkring 2.000 Jesus-troende jøder, vurderes antallet i slutningen af 1990'erne at være ca. 4.000 (Kjær-Hansen & Skjøtt 1999, 66-67).

I det følgende bringes informationer fra den grundige undersøgelse Kjær-Hansen og Skjøtt publicerede i 1999 om messianske menigheder. Den byggede på udsendelse af spørgeskemaer og interviews af alle de ledere af messianske menigheder, der ønskede at deltage samt de informationer Kjær-Hansen og Skjøtt kunne få fra offentlige kilder som magasiner, hjemmesider m.m.

Efter at de har redegjort for præmisserne for deres undersøgelse, de usikkerheder der har været med hensyn til oplysninger de har modtaget m.m., er deres konklusion, at der i 1999 var 4.957 messianske jøder i Israel, hvoraf de 1.397 var børn og unge mennesker under 18 år (Kjær-Hansen & Skjøtt 1999, 70).

23 år senere udsendte David Serner & Alexander Goldberg i 2022 *Jesus-Believing Israelis: Exploring Messianic Fellowships*. Ud fra undersøgelsen beskriver Serner & Goldberg antallet af Jesus-troende jøder i Israel. Serner & Goldberg redegør også for præmisserne for deres undersøgelse og de usikkerheder der har været med hensyn til de oplysninger, de har modtaget. De oplyser så følgende: 1. I messianske menigheder og grupper deltager 15.323 voksne og børn i gudstjenester m.m., men nogle er ikke jøder, idet de kan være ægtefælle til en jøde, eller andre ikke-jøder der deltager, fordi de føler sig hjemme i fællesskabet. 2. Til gengæld er der Jesus-troende jøder, der har tilsluttet sig internationale kirker i Israel både evangeliske og katolske. 3. Endelig er der formodentlig få Jesus-troende jøder, der er fortsat med at deltage i synagogegudstjenesten efter at de er kommet til tro på Jesus. Endelig må det nævnes, at nogle Jesus-troende kommer fx i en messiansk menighed og tillige i en international kirke eller fortsat i synagogen. Serner & Goldberg konkluderer ikke deres undersøgelse i et bestemt antal Jesus-troende jøder. Hvis jeg ud fra deres overordentlig mange oplysninger skulle give mit gæt på, hvor mange jødekristne, der var i Israel i 2022, da de udgav deres bog, så vil jeg sige ca. 16.000 Jesus-troende jøder. Da tallet var knapt 5.000 i 1999, er antallet af kristne jøder i Israel steget med ca. 11.000 på 23 år. Men jeg må tilføje, at efter min læsning af de to undersøgelser er præmisserne for de to undersøgelser ikke 100% identiske, så når jeg konkluderer, at på 23 år er antallet af kristne jøder i Israel steget med ca. 11.000, så skal man bemærke, at jeg skriver cirka.

Messianske jøder på verdensplan



Der lever jøder i 139 lande i verden. I et flertal af disse lande lever der også jøder, der tror på Jesus som deres Frelser og Herre, selv om de ikke alle steder er registreret som jøder. I 35 lande overstiger den jødiske befolkning 10.000. Hvis vi bruger en udvidet definition af navnet den messianske bevægelse, så den inkluderer alle jøder, der tror på Jesus, kan vi tale om en global bevægelse. Der findes ikke en oversigt over Jesus-troende jøder på verdensplan. Men der findes forskellige organisationer og netværk, der kan pege på omfanget. *The International Messianic Jewish Alliance* har tilknyttede afdelinger eller kontakter i 17 lande. Det bredeste internationale netværk er sandsynligvis LCJE (The Lausanne Consultation on Jewish Evangelism), der er et netværk af jødiske messianske menigheder, missionsorganisationer og enkeltmedlemmer. På den 9. internationale konference i London i 2011 var der 180 deltagere fra 21 lande og fem kontinenter, hvilket indikerer en global tilstedeværelse af Jesus-troende jøder. De eneste nationale undersøgelser af Jesustroende jøder er de oven for nævnte Kjær-Hansen & Skjøtt fra 1999 og Serner & Goldberg fra 2022.

Gennem alle århundreder siden pinsedag har der været jøder, der er kommet til tro på Jesus og er blevet en del af den kristne kirke. Den messianske bevægelse i dag er det seneste udtryk for, hvad der begyndte for godt 200 år siden i Storbritannien, hvor på det tidspunkt tusinder af jøder blev omvendt og kom til tro på Jesus. Men resultatet af disse omvendelser var, at de mistede deres jødiske identitet. Da var der flere fremtrædende Jesus-troende jøder, der stillede spørgsmålstegn ved den dengang udbredte opfattelse, at kom en jøde til tro på Jesus som sin Messias og Herre, så mistede han/hun sin jødiske identitet og arv. Kontakt mellem Jesus-troende jøder førte til, at man i 1813 dannede det første fællesskab af Jesus-troende jøder, som både fastholdt deres jødiske herkomst og arv og deres tro på Jesus som Israels Messias. De kaldte dette fællesskab for *Beni Abraham* (Abrahams børn). Disse Jesus-troende identificerede sig selv som hebraiske kristne.

I løbet af det 19. århundrede begyndte missionsarbejde blandt jøder i Palæstina, Nordafrika, Nordamerika og Europa. Mange af disse missionærer var selv jøder, men tilhørte de traditionelle kirker. I de store jødiske fællesskaber i Østeuropa var der store vækkelser blandt jøderne, og mange kom til tro, herunder også adskillige rabbinere. Ligesom i dag hører vi fra vidnesbyrd, at mange af dem kom til tro ved at læse NT.

Forholdet mellem de nye fællesskaber af troende jøder og de traditionelle kirker blev debatteret dengang som i dag. Nogle blev helt assimileret ind i en kirke, andre blev medlem af en kirke, men fastholdt samtidig jødiske traditioner og fejrede jødiske fester. Nogle få afviste at identificere sig med flertalskirken. Blandt dem var den ungarske rabbiner Isaac Lichtenstein (1825-1908), som kom til tro på Jesus, men fortsatte med at prædike om Jesus i sin synagoge. Han blev af Rabinowitz stærkt opfordret til at lade sig døbe, men afviste. Til sidst accepterede han dåben, men ikke af en præst eller i en kirke. Han døbte sig selv i et jødisk rituelt bad som et tegn på den ægte jødiskhed i hans tro på Jesus.

Så kom Holocaust med drabet på flere mio. jøder. Efter Anden Verdenskrig udviklede adskillige jøder deres egen åndelige søgen. Samtidig var tyngdepunktet af jøder flyttet fra Europa til USA. Her begyndte den hebraisk kristne bevægelse at omdanne sig til den messianske bevægelse, som vi kender den i dag. Nogle steder førte det til skarpe spændinger mellem de messianske jøder og de traditionelle hedningekristne kirker. Andre steder lykkedes det trods uenighed i nogle spørgsmål at fastholde enheden i Kristus. Ud af asken fra Holocaust og senere oprettelsen af staten Israel blev der enighed om, at messiansk jøde var den rette betegnelse for en Jesus-troende jøde. Den messianske bevægelse



bygger på Bibelens autoritet, som den eneste autoritet der overgår alle andre autoriteter. I konsekvens af Bibelens autoritet understreger man Messias Yesuas guddom, han er sand Gud og sandt menneske, han led en stedfortrædende forsoningsdød og opstod sejrrigt af graven på den tredje dag, og han skal komme igen anden gang; frelsen modtages i tro, der efterfølges i et liv i fællesskab med Jesus, hvor man ønsker at følge Guds bud. En overvældende del af den messianske bevægelse tror også på betydningen af Israel i Guds plan med verden, og at Israel har en plads i eskatologien. Man er også enige om, at alle Jesus-troende jøder er kaldet til at leve som jøder, hvor ens liv er præget af den jødiske livsstil. Men i udmøntningen af det i praksis foregår der en løbende debat (Ben-Haim 2012, 137-153; Robinson 2012, 167-185; Dauermann 2012, 187-203). I den messianske bevægelse er man zionister, men med betydelige variationer i udmøntningen hvor nogle er stærkt optaget af at skabe tillidsskabende kontakter til den arabiske befolkning, mens andre er optaget af at bosætte sig i alle de bibelsk lovede landområder. Der er også et stærkt varieret syn på den karismatiske bevægelse, hvor nogle lægger stærkt vægt på karismatiske indslag i gudstjenesten, mens andre direkte afviser al karismatik. Man kan sige, at den messianske bevægelse udviser en karismatisk mangfoldighed.

Gennem de sidste 40-50 år har den messianske bevægelse især udviklet sig i USA, Israel og det tidligere Sovjetunionen. I USA er der et stort antal menigheder, hvor man inddrager traditionelle jødiske bønner i gudstjenesten og finder det vigtigt. Den amerikanske bevægelse er delt i synet på, hvor højt man skal vurdere og inddrage rabbinsk jødedom, mens man i Israel er meget forsigtig over for, ja nærmest er på vagt over for rabbinsk jødedom (Bond & Bond 1995, 3-11).

Ved opløsningen af Sovjetunionen og faldet af jerntæppet mellem Øst og Vest blev der ikke alene skabt en ny frihed, men også en situation af forvirring og et identitetsvakuum. I denne situation var der mange jøder, der med ny energi ønskede at finde deres rødder. Rabbinsk jødedom gjorde store anstrengelser for at vende sekulariserede jøder til en ortodoks tro og sædvane, mens flere missionsorganisationer fokuserede på at proklamere Jesus som Messias og Frelser. Ingen ved, hvor mange jøder der kom til tro på Jesus i 1990'erne i det tidligere Sovjetunionen, men flere mener, at vi taler om den største jødiske vækkelse siden NT. Vi ved også, at russisk talende jøder, der tror på Jesus, har haft stor indflydelse på den verdensomspændende messianske bevægelse. En stor del af de jøder, der kom til tro i det tidligere Sovjetunionen, emigrerede især til Israel, men også til Tyskland og USA. Det er nok mere korrekt at tale om en flerhed af messianske bevægelser end om en samlet bevægelse (Snyder 1995, 26-34).

Ligesom det øvrige jødiske folk har også Jesus-troende jøder været i bevægelse gennem de seneste årtier, især når det drejer sig om immigration til Israel. Især immigrationen af etiopiske jøder til Israel var velorganiseret. Af de ca. 70.000 etiopiske jøder i Israel, formodes ca. 700 at høre til messianske menigheder. De fleste af dem er fra familier, som har været Jesus-troende i generationer. En interessant parallel til de etiopiske jøder udgør de indiske jøder. Begge fællesskaber har en historie, som går tilbage til før rabbinsk tid. Nogle af de indiske jøder gik sandsynligvis over til kristendommen under apostlen Thomas' mission.

Konkluderende kan det fastslås, at den store indvandring af Jesus-troende fra mange lande i verden, men især de Jesus-troende russiske jøder var årsag til den store vækst i de messianske fællesskaber i Israel. Nogle russisktalende messianske jøder samles i separate russisktalende messianske menigheder, mens andre er integrerede i hebraisktalende menigheder. Den messianske bevægelse i Israel består især af indvandrede jødekristerne (Juster 2012, 127-136).



Da Tyskland havde åbne grænser for jødisk indvandring efter murens fald, slog ca. 230.000 russiske jøder sig ned i Tyskland. Man vurderer, at der er mindst 5.000 messianske jøder i Tyskland, hvoraf en del er integreret i tyske kirker, mens andre samles i separate messianske menigheder (Sedaca 2009, 83-88; Pikman 2011, 46-49; Phister 2009, 6-20).

Jøder uden for Israel er mere åbne for evangeliet end i Israel, hvor der især er et pres fra de ortodokse jøder og deres rabbinere for at blive i den jødiske tro og tradition. Derfor er det en stor udfordring for de Jesus-troende i Israel at forkynde evangeliet for deres jødiske landsmænd.

Der er ingen hierarkisk struktur inden for den messianske bevægelse, hvor hver menighed er helt selvstændig og ikke er underlagt nogen kontrol af andre. Dog har man opbygget visse netværk, så man kan have fællesskab med hinanden, fx Messianic Leaders Network in Israel. Nogle ledere er tilsluttet internationale kirkelige organisationer, mens andre betoner, at de netop ønsker at være selvstændige i forhold til kirkelige sammenslutninger. Nogle ledere og menigheder tilslutter sig de fælleskirkelige trosbekendelser, mens andre bevidst pointerer, at de alene bygger på Bibelen. For nogle år siden formulerede nogle messianske jøder en jødekristen trosbekendelse. Flere tilsluttede sig, mens andre betoned, at de ønskede at bygge på Bibelen alene.

Det voksende antal af Jesus-troende jøder både på verdensplan og i Israel medfører et behov for et udbygget samarbejde inden for den messianske bevægelse og mellem den messianske bevægelse og den globale kristne kirke (Heitmann 2012, 113-125).

Der har været menigheder af Jesus-troende jøder siden 1928, hvor de fleste af dem er resultat af jødemission i USA, Europa og Argentina. Bortset fra bevarelsen af jødiskhed hos menighedens medlemmer var der ikke mange forskelle på disse menigheder og traditionelle evangelikale menigheder. Men i begyndelsen af 1970'erne blev the Hebrew Christian Alliance of America til the Messianic Jewish Alliance of America, hvilket fik til følge, at en ny messiansk jødiskhed opstod. Hvor man især lagde vægt på følgende:

- Stærk identifikation med jødisk arv og jødiske traditioner.
- Ret til at leve som jøder, der tror på Jesus, uden at give afkald på deres jødiske identitet. Mange proklamerede deres ret til at immigrere til Israel som 100% jøder efter the Law of Return.
- Selv om de erkendte, at de var en del af Kristi legeme, søgte de samtidig at fejre gudstjeneste med flere elementer fra traditionel jødedom – elementer som ikke fuldt ud var accepteret af de tidligere hebraiske kristne kirker. Disse nye menigheder valgte at blive identificeret som Messianic Jewish congregations eller Messianic Jewish synagogues.
- De åndelige ledere i disse nye menigheder begyndte at indføre titlen ”rabbi” eller ”Messianisk Rabbi”.
- Gudstjenesten begyndte at inkludere flere bønner og sange fra den traditionelle jødiske bønnebog Siddur, og man begyndte at bruge særlige messiansk jødiske bønnebøger.
- Traditionel kristen terminologi blev erstattet af hebraiske ord med samme mening. Man skabte mindst tre nye messiansk jødiske udgaver af Bibelen.
- Man skabte en ny musikgenre, og udtrykket ”Davidic praise” blev skabt for at definere den. Denne nye musikstil havde traditionelle jødiske og israelske melodier, og den lyriske digtning var inspireret af Davids salmer. Dans blev almindelig praksis som en del af en messiansk jødisk gudstjeneste.



- Disse elementer, der var begyndt i USA, blev almindelig praksis som en del af den globale messiansk jødiske gudstjeneste.
- Denne komposition i den moderne messiansk jødiske bevægelse var meget velegnet til at evangelisere blandt jøder, da den bevarede den jødiske livsstil.
- Den gjorde det muligt at forkynde evangeliet, uden at det udgjorde en trussel mod de jødiske omgivelser. Det var klart lettere at invitere en jøde til en sabbat gudstjeneste i en messiansk menighed end til en højmesse i en kristen kirke.
- Eftersom menigheden udtrykker sin tro på Jesus i en jødisk kontekst, er jødens frygt for at blive ”omvendt” fra sin jødiske tradition forsvundet.
- Eftersom et af målene for den messianske bevægelse er at genindføre jødiskheden i evangeliet, ønsker man at forkynde evangeliet fra et jødisk standpunkt. En messiansk menighed er meget kvalificeret til at præsentere Yeshua som den ”jødiske” Messias. Et godt eksempel på det er at fejre de jødiske fester som påske og Yom Kippur med et messiansk perspektiv.
- Messiansk jødedom opmuntrer Jesus-troende jøder til at leve den jødiske livsstil dagligt og ikke blot på sabbatten. Når denne livsstil er ægte, vil det jødiske folk ikke frygte, at Jesus-troende er ”missionærer” for at forlade den jødiske livsstil.
- Forskelligt fra traditionel jødemission, hvis målsætning er at prædike evangeliet for jøder fra et hedensk perspektiv, kan den messiansk jødiske menighed ikke alene forkynde evangeliet, men tillige gøre det i omgivelser, hvor en ny Jesus-troende jøde kan vokse åndeligt og modnes.
- Den messiansk jødiske bevægelse har et stort potentiale for vækst og evangelisering, idet den samtidig skal være opmærksom på følgende:
- Messiansk jødiske menigheder skal udvikle en genuin messiansk jødisk identitet. En bibelsk sund messiansk jødisk menighed må være fuldt bevidst om sit fundament. Menigheden skal være kendt på og anerkendt for sit trosgrundlag og ikke sin gudstjenesteform.
- Den messianske menighed i dag er den sande arving til den tidlige jødiske kirke; den må derfor søge efter og omsætte de samme ting i praksis, som gjorde det første århundredes kirke effektiv i at nå ud til det jødiske folk med evangeliet.
- Den messiansk jødiske bevægelse og dens menigheder skal prioritere sit bibelske fundament og kald og opgave. En fornyet forståelse af skriftsteder som ApG 1,8; Rom 1,16 og 10,4 vil kunne give fornyet frimodighed til at nå det jødiske folk med evangeliet. Selv om ingen kan benægte værdien af at fastholde jødiske traditioner og udtrykke støtte til staten Israel, så giver NT klare indikationer for, hvad der er virkelig vigtigt, og hvad der er sekundært. I Skriften gives der absolut første prioritet til at vidne og proklamere evangeliet. Den messiansk, jødiske bevægelse må give forkyndelsen af evangeliet absolut første prioritet (Sedaca 2009, 83-88).

Messiansk menighed eller den lokale kirke

Ifølge Paulus er der op gennem den kristne kirkes historie blevet en rest tilbage, som er udvalgt af nåde (Rom 11,5). Det er de Jesus-troende jøder inden for den jødiske nation, som samtidig er en del af den kristne kirke. Denne jødiske rest har været større eller mindre op gennem kirkens historie, men den har aldrig været ikke eksisterende. De messianske jøder indtager derfor to positioner. De er dels en del af det etnisk-nationale Israel og dels en del af kirken. Eftersom Jesus-troende jøder fortsat er



jøder, og sådan opfattes de i NT, så er det indlysende, at de har ret til at udtrykke deres jødiskhed på forskellige måder. Det kan dels udtrykkes individuelt fx i familien, og dels i fællesskaber som i messianske menigheder. Det er på dette punkt, at uenighed eller i hvert fald store forskelle opstår. Hvad er basis for en særlig eller karakteristisk jødisk praksis? Nogle henviser især til Moseloven og andre til rabbinerne, mens mange inddrager begge hensyn. Men det er vigtigt, at en sådan praksis hviler på et solidt teologisk fundament. Det vil være ubibelsk at pålægge Jesus-troende jøder at overholde Moseloven som krav for at tro på Jesus. Men frihed fra loven kan betyde to forskellige ting. Frihed fra forpligtelsen til at adlyde lovens bud for at blive frelst og frihed til at adlyde visse bud. Men den Jesus-troende jøde har ikke frihed til at adlyde mange af budene, som fx at bringe et offer for sin synd, for da ville man øve klar vold på sandheder i NT som fx Hebr 10,18.

Messianske jøders praksis kan ikke bygge på rabbinsk jødedom som en forpligtelse. Moderne jødedom er delt i tre retninger: 1. Ortodokse. 2. Konservative. 3. Reformjødedom. Alle tre er underopdelt i mindre eller større grad af lovoverholdelse. I Israel i dag synes distinktionen at være mere enkel: En person er enten religiøs eller ikke-religiøs. Moderne jødedom er ikke det samme som bibelsk jødedom. Der er en rigdom af skønhed i jødedommen, som de messianske jøder sætter højt. Men samtidig anerkender de klart jødedommens store fejl i ikke at se den messianske opfyldelse i Jesus af Nazaret. Fordi Bibelen er den eneste autoritet for en messiansk jøde, forkaster han al jødisk praksis som forpligtende. Ligesom frihed fra loven betyder frihed til at overholde visse aspekter af loven, betyder frihed fra jødedommen for den messianske jøde frihed til at overholde visse aspekter af jødedommen fx de jødiske helligdage.

Der er visse fordele for en messiansk jøde eller menighed ved at overholde nogle eller alle de jødiske fester og praktisere dele af jødedommen. Det giver en god mulighed for den Jesus-troende jøde til at udtrykke sin samhørighed og identitet med jødiskheden og det jødiske folk. Det betyder også meget for messianske jøder at give deres børn del i jødisk kultur, historie og jødiskhed. De jødiske traditioner giver mulighed for at tilbede Gud og takke ham for, hvad han har gjort i løbet af den jødiske historie, og det meget vigtige, hvad han har gjort for jøderne i Jesus Messias' opfyldelse af de jødiske helligdage. Det giver gode muligheder for at dele troen med det ikke troende jødiske folk og vise dem, hvordan de særlige fester peger hen på Jesus' messiasskab. Disse ting giver den Jesus-troende jøde midler og veje til at praktisere sin jødiskhed. Men der er en fare, der må undgås. De Jesus-troende jøder er frie til at inddrage de dele af jødedommen, der ikke er imod Bibelen, men de har ikke frihed til at bruge de ting i jødedommen, der er imod Bibelen.

Fordi de Jesus-troende jøder har frihed til at praktisere deres jødiske livsstil og kultur, har de ret til at udvikle deres messiansk jødiske menigheder, så deres gudstjenestestil og musiktradition udviser en jødisk kulturel orientering og ikke en hedensk. Endvidere må enhver messiansk jødisk menighed praktisere åbent medlemskab, så medlemskab alene afhænger af, om man kan tilslutte sig menighedens tros- og læregrundlag og ikke nationalt, etnisk eller racemæssigt særpræg.

Når en jøde kommer til tro på Jesus som sin frelser, kan han enten tilslutte sig en messiansk menighed eller en af de protestantiske kirker. Vælger han en protestantisk kirke, kan det ske, at det overvældende flertal eller måske alle er hedningekristne. Andre vælger en messiansk menighed. I byer hvor der er mere end en messiansk menighed, vælger nogle en menighed med mindre jødisk praksis, mens andre vælger en menighed, hvor den jødiske inspiration har en meget stor plads. Enhver



løsning medfører fordele og problemer. Hvad den Jesus-troende jøde end vælger, vil han møde problemer eller udfordringer.

Messianske jøder i relation til en protestantisk kirke

De problemer, han møder i en protestantisk kirke, kommer dels fra kirken og dels fra ham selv. Problemerne fra den protestantiske kirke er især:

- En lokal protestantisk kirke er kulturelt set en hedensk kirke, som vil være ganske fremmed for de fleste jøder. Ting som kors og kirkeliturgi vil være uvant for en jøde. De bygger ikke på Bibelen, men har udviklet sig gennem en historie med hedensk dominans. Det betyder ikke, at de bibelsk set er forkerte, men de er bare ikke jødiske.
- Et andet problem er, at der i flere protestantiske kirker eksisterer en antisemitisk tone og holdning. Forekommer der en aggressiv semitisk holdning i en kirke, vil den næppe være åben for jødisk medlemskab. En mindre aggressiv kirke vil sikkert være åben for jødisk medlemskab, men det er ikke sikkert, at den jødekrigstne vil føle sig særlig velkommen. Men antisemitisme findes i større eller mindre grad og kan være et problem for Jesus-troende jøder.
- Det er ikke sikkert, at en lokal protestantisk kirke vil være opmærksom på, at en Jesus-troende jøde kan have problemer med sin jødiske identitet. Den lokale kirke vil sikkert være opmærksom på at håndtere problemer for hedningekristne, men overser de jødekrigstnes problemer.
- I en hedningekristen kirke vil man ofte antage, at jøder har stor viden og kendskab til GT. Det kan medføre, at jøder i en sådan menighed ikke satser så meget på at forbedre deres bibelkundskab.

Problemerne for Jesustroende jøder vil være:

- Ofte kæmper de med deres jødiske identitet, hvis de tilslutter sig en hedningekristen kirke. De vil bevare deres jødiske identitet og vil måske især tænke på, hvordan deres børn i en hedningekristen kirkesøndagsskole bevarer deres jødiske historie, kultur og jødiskhed. Frygten for, at familiens jødiskhed vil drukne i en hedningekristen kirke, kan medføre, at man undlader at komme i denne kirke.
- I nogle meget bibeltro menigheder har man nogle steder bud, der ikke er hentet fra Bibelen, men fra kirkens tradition. Det kan fx være, at man ikke må danse eller drikke vin. Sådanne bud kan virke meget fremmede på en jøde, der netop i Kristus har forstået, at en kristen er fri fra lovens bud.
- En jøde, der tror på Jesus, vil gerne fortsætte med at fejre de jødiske fester og give sine børn en jødisk opdragelse og uddannelse. Det er vanskeligt i en hedningekristen kirke.

Løsningsforslag

Det er ikke en holdbar løsning:

- At en Jesus-troende jøde unddrager sig fællesskabet med de lokale kristne og måske også undgår at have ikke-jødiske venner. Måske kan vedkommende lejlighedsvis deltage i en



messiansk gudstjeneste, der findes i en fjern afstand. Men det er ikke en bibelsk løsning totalt at undgå fællesskab med lokale kristne (cf. Hebr 10,25).

- Det er heller ikke en bibelsk løsning at etablere en messiansk menighed, hvor der er forbudt adgang for hedningekristne. Det strider mod den bibelske tanke, at kirken består af jøder og hedninger, der tror på Jesus (Gal 2,11-13; Ef 2,11-22).
- Den bibelske løsning er, at enhver jøde eller hedning, der kommer til tro på Jesus, deltager i kirkens lokale fællesskab. Men der er intet bud, der fastslår, at en jøde, der tror på Jesus, skal blive del af et messiansk fællesskab. Bibelsk set har en jøde, der tror på Jesus, flere valgmuligheder.
 - Den første mulighed er at tilslutte sig den lokale kirke, som sikkert altovervejende vil være hedningekristen. Dermed bidrager han til den lokale kirkes vækst, hvor han bruger sine nådegaver.
 - Derved kan han også undervise de hedningekristne, der tror på Bibelen, at de har en forpligtelse til at bringe evangeliet til jøderne.
 - I en hedningekristen kirke kan en jøde kristen hjælpe de hedningekristne til at skelne mellem, hvad der er bibelsk, og hvad der kun er del af en hedensk kultur. En jøde kristen kan også hjælpe hedningekristne til at afvise antisemitisme.
 - Men problemet for en jøde kristen i en hedningekristen kirke er at bevare sin jødiskhed og jødiske kultur.
 - Det kan være en løsning for en jøde kristen, der har valgt at blive en del af en hedningekristen menighed, at være med til at etablere et messiansk fællesskab, der ikke er organiseret som en kristen menighed, men hvor jøde kristne, der bor i et større geografisk område, mødes fx en gang om måneden. I et sådant fællesskab kan jøder, der tror på Jesus, drøfte og pleje deres jødiske identitet, børneopdragelse m.m.
 - Danner man en messiansk menighed, bør den også være åben for hedningekristne, der kan tilslutte sig menighedens trosgrundlag og åndelige linje. Denne åbenhed kan sikre, at menigheden ikke bliver for lukket omkring jødiskhed og jødisk kultur, og den vil også få lettere ved at etablere et kvalificeret lederskab.
 - I flere messianske menigheder, hvor der udelukkende har været medlemmer af jøder, der er kommet til tro på Jesus, har der været en tendens til, at menighedens ledere har haft for lidt teologisk uddannelse, så de ikke har magtet at give en tilstrækkelig kompetent bibelundervisning. De er blevet for meget præget af jødiskhed og for lidt af gedigen bibelundervisning (Fruchtenbaum 1996, 123-135; Juster 1996, 57-62; Rosen 1996, 63-70; Zaretsky 1996, 71-78; Riggans 1996, 149-158; Zadok 2012, 205-215).

Forskellige vurderinger af den messianske bevægelse

Baruch Maoz' vurdering af den messianske bevægelse

Baruch Maoz, der i mere end 30 år havde været leder af en messiansk menighed i Israel, skrev i 2003 en større bog, hvor han vurderede den messianske bevægelse. Jeg vil bringe en kort fremstilling af hans vurdering. Dog skal det først nævnes, at i *Mishkan* 39/2003, 87-101 har fire forskellige ledere i den messianske bevægelse kritiske indlæg til Maoz' bog. I samme nr. svarer Maoz på de kritiske



indlæg. Maoz fastslår i sin indledning, at det er afgørende vigtigt, at den messianske bevægelse i alle læremæssige og liturgiske spørgsmål alene bygger på Bibelen. Han betonere, at han i hele sin vurdering af den messianske bevægelse vil gøre det ud fra Bibelen. Han understreger, at den messianske bevægelse kun vil kunne vokse, hvis man lytter til hinanden i respekt, og hvis man er uenige i nogle spørgsmål så i fællesskab undersøger, hvad Bibelen siger og så følger Bibelens lære og anvisninger. Gud har givet os sit ord som et lys for vore fødder. Jo tættere vi holder os til det lys, jo mindre er risikoen for, at vi kommer til at fejle og begå et kompromis på sandheden (Maoz 2003, 29-34).

Maoz skildrer så sin jødiske afstamning og opvækst, og at han er stolt af at være jøde. Han nævner også, at hans og hans hustrus bryllup var det første jøde-kristne bryllup, der blev afholdt i staten Israel. Maoz mener også, at det, at der har eksisteret en jødisk størrelse inden for Messias' legeme, er et vidnesbyrd om Guds trofasthed, og det vil blive et middel i Guds hånd til Israels omvendelse (Es 29,13-24), som Maoz længes efter, beder og arbejder for. Maoz tror, at Israels frelse er et løfte om en kommende handling af Guds nåde mod sit ejendomsfolk (Rom 11,26-27), og det vil være et sådant middel af velsignelse til hele verden, at Paulus ikke kan finde noget andet at sammenligne det med end liv af døde (Rom 11,15). Maoz understreger, at han ikke argumenterer imod retten, behovet eller legitimiteten af en jøde-kristen enhed, der samtidig lever inden for Messias' legeme, der består af Jesus-troende jøder og hedninger, og samtidig er en integreret del af staten Israel. Maoz redegør for, hvordan han betjener en menighed af troende i Israel. Da en stor procentdel af menigheden er jøder, der havde fået fjernet deres nationale kultur under det totalitære kommunistiske styre i Sovjetunionen, havde de i menigheden lært de indvandrede jøder fra Sovjetunionen om de praktiske kulturelle følger af at være jøde. Maoz understreger, at han i sin bog ikke vil stille spørgsmål ved legitimiteten af en klar jøde-kristen størrelse, men han er optaget af den måde, som mange i den messianske menighed har valgt at omsætte den jøde-kristne størrelse i praksis og hvilke bibelske argumenter, de har fremført for deres praksis.

Endelig betonere Maoz, at for ham er det vigtigere at være et Guds barn end at være jøde. Den kendsgerning, at alle hans synder er tilgivet på grund af Jesus, fylder ham til stadighed med taknemmelighed og forbløffelse. Igennem hele sin bog udfolder Maoz ofte i bibeludlægning Guds store frelsesplan ud fra en række bibeltekster. Det er dette frelsende evangelium, medlemmerne i den messianske bevægelse skal række og formidle til det jødiske folk. Maoz er meget enig i, at det, at en jøde kommer til tro på jødernes Messias, ikke medfører, at en Jesus-troende jøde er ophørt med at være jøde. Denne kendsgerning skal fastholdes og betones over for alle jødiske kredse i Israel. Maoz' betænkelighed over for nogle kredse i den messianske bevægelse opstår, når de efter hans vurdering vil bestemme deres jødiskhed eller det at være jøde ikke alene ud fra jødernes historie og kultur, men også ud fra rabbinernes teologiske tolkning og brug af GT. Ved at synagogejødedommens teologi, udformet af de rabbinere, der afviser Jesus som jødernes Messias, får betydning, når nogle Jesus-troende jøder vil gennemtænke og udforme, at de fortsat er jøder, bliver de præget af jødedommens teologi. Det kan i værste fald fornægte eller i det mindste skygge for evangeliet. De er frelst ved tro på Jesus, men i deres helliggørelse og fortsatte liv som Jesus-troende jøder kommer jødedommen som religion til at præge deres kristne liv.

Maoz bringer i sin bog mange udtalelser af forskellige repræsentanter for den messianske bevægelse, hvor han mener at kunne påvise, at de i deres ønske om at fremvise deres jødiskhed reelt inddrager jødedommen som religion i deres kristne tro. Maoz fremhæver, at der er forskel på jødisk



liv og synagoge liv. Maoz pointerer, at vejen frem for Jesus-troende jøder er at beholde deres kulturelle identitet uden at miste fællesskabet med de hedningekristne. En messiansk menighed må aldrig blive så restriktiv, at ikke-jøder, der af forskellige grunde ønsker at blive en del af menigheden, ikke er velkomne. Maoz advarer den messianske bevægelse imod at lade den rabbinske tradition overskygge Bibelen.

Serners & Goldbergs vurdering af den messianske bevægelse

David Serner var i årene 2014-2024 dansk præst i Jerusalem udsendt af Israelsmissionen og Dansk Kirke i Udlandet. Han udgav i 2022 sammen med Alexander Goldberg bogen *Jesus-Believing Israelis: Exploring Messianic Fellowships*. Med udgangspunkt i deres bog vil jeg bringe deres beskrivelse af messianske jøder.

De skriver til indledning, at man bedst kan betegne de Jesus-troende jøder som evangelikale. De giver så følgende karakteristik af en evangelikal kristen:

- Han står for en ortodoks kristologi med vægtlægning på Kristi stedfortrædende forsoning og legemlige opstandelse.
- Han betoner, at frelsen er et resultat af Guds nåde gennem Kristus uden medvirken af nogle menneskelige gerninger.
- Han understreger Bibelens autoritet og inspiration og vil ofte tilføje, at Bibelens oprindelige tekster er ufejlbarlige.
- Han vil lægge vægt på bibelsk forkyndelse og undervisning.
- Han vil lægge vægt på omvendelsen og vil typisk henvise til den som at blive ”født på ny” eller erfare/opleve ”en ny fødsel”.
- Han vil lægge vægt på evangelisering og betydningen af at drive mission.

Ud over disse karakteristiske træk ved den messianske bevægelse nævner Serner & Goldberg også, at nogle mener, at man kan finde fundamentalistiske træk i nogle messianske menigheder såsom:

- At bruge megen energi på at finde kætterier i andre menigheder.
- At sætte grænser for hvad der er den rette kristne lære og påpege, at visse menigheder på nogle punkter falder uden for disse grænser.
- At tilføje yderligere læresætninger til de grundlæggende evangelikale principper. Det kan være:
 - Bibelens ufejlbarlighed.
 - At jorden blev skabt på seks dage for 6000 år siden.
 - En meget monergistisk frelsesforståelse.
 - En meget kulturkritisk holdning hvor man ingen værdi finder i filosofi, psykologi m.m. (Serner & Goldberg 2022, 39-40).

Eftersom jeg selv kun har deltaget i få gudstjenester i messianske menigheder, har jeg ikke selv tilstrækkelige forudsætninger til at kunne karakterisere de enkelte menigheder.

I de fleste messianske menigheder i Israel er gudstjenestesproget hebraisk, men der fejres også gudstjeneste på bl.a. amharisk, engelsk, rumænsk, russisk, spansk (Serner & Goldberg 2022, 46).



Serner & Goldberg betoner endvidere, at der fortsat finder en teologisk refleksion sted i den messianske bevægelse vedrørende indholdet og udtrykket af messiansk jødiske identitet. Nogle menigheder har ændret deres orientering fra et klart evangelikalt udtryk til et mere jødisk. Men det er kun få menigheder, der er gået hele vejen, så de anser rabbinisk autoritet for i nogen grad at være bindende for deres gudstjenestefejring. Andre begrænser blandingen af deres tro på Yeshua med jødedom til at inddrage jødiske elementer i deres liturgi, fx Shema (5 Mos 6,4), Den aronitiske velsignelse (4 Mos 6,24-26) og ved læsning af flere passager fra Mosebøgerne samt ved brug af det jødiske bedesjal. De gør det ofte for at gøre de messianske gudstjenester mere kulturelt relevante for jøderne i Israel (Serner & Goldberg 2022, 51-52).

Serner & Goldberg behandler også spørgsmålet om, hvordan den messianske bevægelse ser på Jesus som sand Gud og sandt menneske. De fastslår, at hovedstrømmen inden for den messianske bevægelse har et ortodokst syn på kristologien, idet de fastholder, at Jesus er sand Gud og sandt menneske. Men i nogle menigheder er der uklarhed. To menigheder har ikke taget stilling til kristologien, men har overladt det til de enkelte menighedsmedlemmer selv at træffe afgørelse, om Jesus virkelig er sand Gud eller ej. En menighed ville kun sige om Jesus, at han var guddommelig (divine), men ville ikke sige, at han var Gud (Serner & Goldberg 2022, 55).

Harveys, Fischers, Pritz', Hendrens og Pryors vurdering af den messianske bevægelse

I en række artikler i *Mishkan* 39/2003 giver en række forfattere hver deres fremstilling og vurdering af forståelsen af treenighedslæren og læren om Jesus som sand Gud og sandt menneske i den messianske bevægelse. Når man nærlæser de enkelte artikler, fremstår det tydeligt, at der er betydelige forskelle inden for den messianske bevægelse i forståelsen af både treenighedslæren og kristologien (Richard Harvey 2003, 4-19; John Fischer 2003, 20-28; Ray Pritz 2003, 29-35; Noam Hendren 2003, 36-47; Dwight A. Prior 2003, 48-58).

I The Doctrinal Statement of the Union of Messianic Jewish Congregations kan man læse følgende klare tale: "We believe that there is one God, eternally existent in three persons, Father, Son, and Holy Spirit. We believe in the deity of the Lord Yeshua" (Fischer 2003, 21).

I søsterorganisationen the Association of Messianic Believers står der i dens Statement of Faith: "We believe that God is One, manifested in the Persons of the Father, the Son, and the Holy Spirit, as revealed in the Scriptures. We believe in the deity of the Lord Yeshua, the Messiah" (Fischer 2003, 21). Også Gerson Nerel redegør for trosformuleringer i forskellige messianske organisationer i årene mellem Første og Anden Verdenskrig er der en klar bekendelse til Gud som en treenig Gud og Jesus som sand Gud og sandt menneske (Gerson Nerel 2001, 61-79).

Men især når man læser trosgrundlaget i lokale menigheder kan det være uklart. Her kan man fx læse følgende på en hjemmeside: "I do not subscribe to Trinitarian/tri-unitarian doctrines which attempt to define God as three Persons in One. YHVH is one.... Trinity is a manmade doctrine that borrows heavily from pagan sources. Scripture tells us that God is one not three. Ultimately the trinity doctrine seeks to limit our heavenly Father to merely one-third of the godhead" (Fischer 2003, 23). Flere lignende eksempler kunne gives fra lokale messianske menigheder.

I sin tidligere omtalte bog nævner Baruch Maoz de samme problemer. Han nævner samtidig, at vejen frem for den messianske bevægelse er øget bibelundervisning. Ovenstående artikler er fra 2003.



Jeg har ikke fulgt den messianske bevægelse så nøje, at jeg kan sige, om der igennem de sidste godt 20 år i nogle menigheder er sket en klarere forståelse af treenighedslæren og kristologien.

Daniel Justers vurdering af den messianske bevægelse

Daniel Juster, som er M.Div. og Th.D. fra Wheaton College and McCopmide Theological Seminary, og som har været President of the Union of Messianic Jewish Congregations, har i *Jewish Identity & Faith in Jesus* skrevet artiklerne “Towards a Messianic Jewish Theology” og “Messianic Judaism and the Torah”. I den første artikel understreger Juster, at gyldigheden af den jødiske livsstil er legitimeret i NT. Et af Lukas’ formål i Apostlenes Gerninger var at tegne et billede af Kristi legeme som bestående af jøder og hedninger, der var forenet sammen. I dette legeme fortsætter jøderne med at leve deres jødiske liv, mens hedningerne er fritaget fra at leve et jødisk liv.

I den anden artikel fokuserer Juster på de messianske jøder. De tror, at det er i overensstemmelse med Guds løfter i GT, at jøderne er vendt tilbage til deres gamle land. Men de tror også, at de har en bibelsk forpligtelse til at identificere sig med det jødiske folk og leve redeligt i overensstemmelse med deres jødiske og bibelske arv. I henhold til Rom 9-11 ser de messianske jøder sig stadig som en del af det nationale Israel, men de er den frelst del i henhold til Guds nådefulde valg (Rom 11,5). Paulus skriver, at der hviler forhærdelse over en del af Israel (Rom 11,25). Men det ord udsiger også, at en del af Israel ikke er forhærdet. De messianske jøder er skildret som en fortsat del af den jødiske nation, men den del der ikke er forhærdet. Paulus sætter sin tjeneste som hedningeapostel højt for at gøre Israel jaloux og derved bringe dem til frelsen (Rom 11,13-14). En del af Israel vil blive frelst inden den frelse, der omtales i Rom 11,26. Men de messianske jøder er stadig en del af Israel. Tilkendegivelsen i disse vers er, at Israel stadig har et betydningsfuldt og klart kald i Guds plan, og at de messianske jøder er en del af dette kald. De messianske jøder identificerer sig med Israel, det jødiske fællesskab, det hebraiske sprog, sabbatten og fejringen af de jødiske fester. Alt er forenet, fordi de messianske jøder ser sig selv i kaldet til Israel. De fleste messianske jøder ser det som i en vis forstand at stå i forbindelse med et liv i Toraen (de fem Mosebøger). Hvorfor kaldet til et liv med Toraen er vigtigt, eller hvad der netop er gaven og kaldet fra Gud til Israel er ikke fuldt udviklet eller gennemtænkt. Men disse aspekter af gaven og kaldet er generelt anerkendt.

Først: Guds gave og kald er, at Israels folk er blevet bevaret og er vendt tilbage til det hellige land. Det er et stort vidnesbyrd om Guds trofasthed og troværdigheden i hans ord. Eksistensen af det jødiske folk er et grundlæggende vidnesbyrd. Det at leve et jødisk liv er i hvert fald en del af Guds middel til bevarelse af det jødiske folk. Mange messianske jøder ser, at disse sidste dages begivenheder forbundet med Israel vil føre til Jesu genkomst.

Israel er den nation, gennem hvilken Gud vil vise sig for verden. De messianske jøders del af Israel betyder, at de er sammenkædet med opfyldelsen af gaven og kaldet i de sidste dage. Gud vil vise sig i historien gennem Israel, og han vil vinde sejr i historien ved at bruge Israel som sit instrument. Israels kald ses både i dets lidelser i historien og dets genoprettelse i herlighed.

Men denne kendsgerning at de messianske jøder ikke alene er jøder, men også føler sig kaldet og forpligtet til at leve et jødisk liv i fællesskab med det jødiske folk, rejser nogle problemer, hvis de ønsker at tilslutte sig en hedningekristen kirke. Medlemskab af en sådan kirke vil ofte få meget omfattende konsekvenser. Kulturen i en hedningekristen kirke vil oftest være sådan, at det vil være vanskeligt for Jesus-troende jøder at fastholde og udleve deres jødiske identitet og fastholde kontakten



til og fællesskabet med det jødiske folk. For messianske jøder, der har tilsluttet sig en stor hedningekristen kirke, har man prøvet som tillæg til kirkefællesskabet at etablere messiansk jødiske fællesskaber i private hjem. Men af forskellige grunde er det sjældent blevet en succes. Resultatet er blevet messiansk jødiske kirkefællesskaber. Nogle har ret eksklusivt kun været for Jesus-troende jøder, mens andre har været åbne for hedningekristnes medlemskab (Juster 1996, 57-62; Juster 1996, 113-121).

Brandts og Kalishers vurdering af den messianske bevægelse

Elazar Brandt er generalsekretær i the Messianic Midrasha i Jerusalem, mens Menahem Kalisher er pastor i Beit Geulah (House of Redemption). De var blevet anmodet om at tage stilling til, om man i de messianske menigheder i Israel skulle bruge den jødediske bønnebog *Siddur*.

Brandt understregede, at bøn var påbudt i Toraen. En jøde burde bede dagligt, men Toraen foreskrev ikke hvor længe og hvor ofte. Det var med David og Salomo, at den jødiske bønnetradition for alvor begyndte. David og andre fx Asaf digtede mange salmer, som ikke bare var private meditationer. De blev Israels bønnebog og blev brugt som en integreret del af gudsyndelsen i templet. Visse salmer, sange og bønner ledsagede også de daglige morgen- og aftenofre, og andre blev brugt ved særlige lejligheder som fejringen af helligdage og kroningen af en ny konge.

Før eksilet i Babylon var det individuelt hvor meget eller hvor lidt hver enkelt jøde bad. Efter hjemkomsten fra Babylon var Esra og de andre ledere enige om, at det jødiske folk befandt sig i en vanskelig situation. De fleste jøder talte nu ikke længere hebraisk og den religiøse undervisning og oplæring var nærmest gået i opløsning. Man vidste ikke længere, hvordan eller hvad man skulle bede for. I den situation forfattede Esra og de andre ledere nogle relativt enkle hebraiske bønner, som sammenfattede de grundlæggende behov i en jødisk menighed. Kernen i disse bønner bestod af 18 velsignelser, som blev bedt stående med ansigtet vendt mod Jerusalem. Der skulle helst være mindst ti jødiske mænd til stede, når man bad disse bønner. Disse lovprisninger var en tilbedelse og lovprisning af den fædrene Gud med flere bønner for menigheden, og de sluttede med en taksigelse. Esra og de andre ledere besluttede, at disse 18 velsignelser skulle fremsiges om morgenen, om eftermiddagen og ved aftenofre. På den måde bad alle jøder, hvor de end var, de samme bønner til deres fælles Gud på det fædrene sprog. Omkring disse centrale bønner samlede man også andre tekster som Shema (5 Mos 6,4) og den aronitiske velsignelse (4 Mos 4,24-26). I de følgende århundreder samlede man et bibliotek af digte, sange, salmer, velsignelser, lovprisninger og forbønner. Disse forskellige dele af Siddur, den jødiske bønnebog, var færdigredigeret før Jesus Messias blev født. Siddur blev ikke alene brugt ved templet i Jerusalem, men også i synagogerne efterhånden som de voksede frem blandt jøderne i adspredelsen. Også Jesus, hans disciple og den tidlige messianske menighed kendte og brugte disse bønner og forfattede yderligere lignende bønner. Indtil denne dag har det jødiske folk både i Israel og i ethvert hjørne af verden bedt disse bønner. Siddur er en af de største succeser i det jødiske folks historie og er en væsentlig årsag til, at jøderne er blevet bevaret som et særskilt folk. Denne samling af jødiske bønner har været på alle jøders læber både i tider med stor fremgang og glæde og i tider med desperation og håbløshed. Siddur er en kollektiv stemme af det jødiske folks gudsyndelse og bønner gennem alle tider og steder til alle lejligheder.



Brandt understreger, at naturligvis kan man i de messianske menigheder komponere sine egne bønner, sange og sin egen liturgi, men han finder det naturligt for Jesus-troende jøder at bruge Siddur med de bønner, som jøder gennem århundreder har bedt fra de forskellige steder på jorden. Ved at gøre det vil de messianske jøder over for deres børn og børnebørn bære faklen af det jødiske folks arv og skæbne videre, indtil Jesus vender tilbage for at modtage alle sine. Ved at bruge Siddur vil de Jesus-troende jøder bede sammen med hele det jødiske folk og dermed klart vedkende sig, at man fortsat er en del af det jødiske folk. Brandt mener, at man i de messianske menigheder kan formulere nye bønner i tillæg til Siddur-bønnerne, men ved totalt at afvise Siddur-bønnerne står man i fare for at afskære sig selv fra det folk, man ellers proklamerer at være en del af. Hvis den messianske bevægelse skal have en fremtid, må den efter Brandts opfattelse lære at bede og leve som jøder efter Toraen og den jødiske tradition.

Når Kalisher skal tage stilling til, hvorvidt de messianske menigheder skal inddrage elementer fra Siddur eller måske endda inddrage hele Siddur som en bønnebog til deres gudstjenester, ønsker han, at man først skal tage stilling til følgende fire spørgsmål, som han selv svarer på:

- Hvad er inkluderet i Siddur? Siddur anses for at være den rabbinske jødedomms bønnebog. Den indeholder en samling af salmer, citater fra Tanach (= Toraen = De fem Mosebøger; men kan også være en betegnelse for hele GT), bønner forfattet af rabbinere til særlige lejligheder, vejledning til de tre daglige bønner og generel vejledning til helligdage og til det daglige liv i overensstemmelse med rabbinsk jødisk undervisning. På overfladen lyder det uskyldigt. Den pinlige sandhed bliver åbenbaret, når man undersøger indholdet af Siddur mere omhyggeligt. Mens passagerne fra Tanach er citeret korrekt og dermed er det rene Guds Ord, er det ikke tilfældet med de andre dele af Siddur. Fx inkluderer en af bønnerne en bøn til Gud om at fjerne alt håb fra disse [sekteerere], som tror på Jesus. Nogle af bønnerne er i strid med sandheden, som den er præsenteret i Guds Ord. Siddur citerer udsagn af profeter, som ikke er skrevet i Tanach, men er et resultat af mennesketanker. En forståelse af menneskets frelse gennem Jesus Messias er ikke acceptabel i Siddur; tværtimod er flere dele af den kættersk for dem, der tror på Jesus.
- Hvad ligger bag ønsket om at inddrage elementer fra Siddur i de messianske gudstjenester? Ønsket om at inddrage Siddur eller dele af den hænger ifølge Kalisher sammen med ønsket om at tegne et billede af Messias som værende noget jødisk og ikke som en del af kristendommen. Det er muligt, at ønsket om at inddrage elementer fra Siddur sker i den hensigt at vise det jødiske folk, at messianske jøder er en del af jødedommen, en del af det jødiske folk og ikke en del af hedningefolkene. Kalisher nævner, at han mere end en gang har mødt Jesus-troende jøder, som med deres ydre rabbinsk jødiske fremtræden ikke gjorde andet end at skjule Jesus, som er så hadet af mange inden for det jødiske folk. Ved at adoptere dele af Siddur tror Jesus-troende jøder, at det vil gøre det lettere for det jødiske folk at tilslutte sig messianske menigheder. Derefter vil de Jesus-troende jøder kunne præsentere Jesus for dem. Har man lokket jøder til en messiansk menighed ved at inddrage dele af Siddur og så forkynder korset og det fulde evangelium for dem, kan disse jøder føle sig uærligt behandlet. Vi skal huske, at mennesker kommer til Jesus med et alvorligt ønske om frelse, fordi de har erkendt, at de er syndere, der har brug for forsoningen. Traditionen er ikke anstødsstenen, men det er Jesus og korset, der er anstødsstenen. Derfor skal vi holde os til Jesus og ikke traditionen.



Kalisher frygter, at disse grupper, som er interesseret i at fastholde en rabbinisk jødisk identitet som en del af det vidnesbyrd, de ønsker at bringe til ikke-troende eller svagt troende, reelt bruger disse argumenter for at skjule deres egen åndelige svaghed. Skriften er det fuldkomne Guds Ord, og vi har ikke brug for at føje noget til det eller korrigere det. Er det muligt at bringe en bog ind i menigheden, som indeholder kætterske ideer? Er det muligt at sige til menigheden: ”Læs s. 10-30 og se bort fra de andre sider”? Skal vi bringe noget ind i menigheden, som kan aflede vort fokus fra Guds Ord og fra hensigten med, at vi er forløst ved Jesu blod? Kalisher betoner, at han ønsker, at han har taget fejl, men i en række af tilfælde har han indset, at dette emne med at inddrage dele af Siddur dækker over et større problem, nemlig fornægtelsen af Jesu fulde guddom. For nogle Jesus-troende jøder er det at høre til det jødiske folk ekstremt vigtigt. Disse grupper adopterer jødiske elementer for at fremvise deres jødiske nationalisme. Kalisher understreger, at vi lever i en tid, hvor folk søger mere sympati og opmuntring fra andre mennesker end fra Gud. Jesus advarede om, at mennesker ville blive hadet af deres eget folk, akkurat som Jesus blev det.

- Er Siddur nødvendig som tillæg til Bibelen som Guds Ord? Kalisher understreger, at det er en kendsgerning, at mange religiøse jøder ser Siddur som indeholdende alt, hvad der er vigtigt at vide om Gud. Men det er tværtimod Bibelen, der er Guds autoritative ord til os. Derfor skal vi holde os til det ord alene.
- Hvad er formålet eller hensigten med at danne en menighed? En menighed eksisterer for at forkynde evangeliet om den forsoning for menneskets synd, som Gud gav os sin søn Jesus. Menigheden er pålagt at bringe evangeliet til alle mennesker på jorden (Matt 28,18-20; ApG. 1,8). Bortset fra de direkte citater fra Bibelen, som findes i Siddur, står der intet i Siddur, der kan hjælpe menigheden til at opfylde sit formål.

Kalishers konklusion er, at menigheden skal være optaget af det formål, som den er grundlagt til at udføre. Det er at prædike evangeliet til alle folkeslag (Matt 28,18-20; ApG 1,8). Dernæst skal menigheden lære nye Jesustroende alt Guds ord, så de kan vokse i troen. Alt, hvad der distraherer fra dette hovedformål, er falsk, forbudt og fører til synd (Ef 4). Efter Kalishers opfattelse er der ikke plads til eller grund til at adoptere elementer fra Siddur eller hele Siddur i menigheden. Guds Ord er fuldkomment, og vi har ikke brug for at føje noget til det. Siddur inkluderer sammen med andre ting kættersk undervisning, og vi skal holde sådan undervisning borte fra de sjæle, som Jesus har betroet os (Brandt & Kalisher 2001, 95-100).

Min konklusion sker på baggrund af undersøgelsen af to messianske leders syn på at inddrage den jødiske bønnebog Siddur i messianske gudstjenester. Den ene tilråder det, eftersom det vil fremme fællesskabet med den jødiske bønns historie og tradition. Den anden advarer klart imod det, idet Siddur ud over at bringe en række citater fra GT også indeholder rabbinisk tolkning, der er en klar fornægtelse af evangeliet om frelsen i Jesus Kristus.



Konklusion

Den kristne kirke begyndte som en jøde-kristen menighed i Jerusalem. Dernæst er der redegjort for, hvordan evangeliet blev udbredt blandt hedningerne, så den kristne kirke kom til at bestå af Jesus-troende jøder og hedninger. På apostelmødet i ApG 15 beskrives, hvordan apostlene håndterede udfordringen med en kirke bestående af Jesus-troende jøder og hedninger. På grund af den store vækst i hedningemissionen blev de jødekristne en stadig mindre del kirken. De sidste jødekristne blev sandsynligvis opslugt af den nye religion islam.

Op gennem kirkens historie er jøder stadig kommet til tro på Jesus, men den hedningekristne kirke forlangte normalt, at troende jøder skulle opgive deres jødiskhed som vilkår for optagelse i kirken gennem den kristne dåb.

Jøden Rabinowitsch kom til tro på Jesus, men fastholdt samtidig, at han fortsat var jøde og ønskede at fastholde sin jødiske identitet. Han blev på flere måder årsagen til, at jødekristne menigheder inspireret af den oprindelige menighed i Jerusalem igen begyndte at vokse frem. Det skete i flere lande med en betydelig jødisk befolkning. Efter oprettelsen af staten Israel i 1948 er der fremstået flere jødekristne eller messianske menigheder i Israel, især takket være en betydelig indvandring af Jesus-troende jøder.

I artiklens sidste del gives en beskrivelse af de messianske jøder ikke alene i deres teologiske forskellighed, men også i deres forskellige vurdering af og holdning til rabbinsk jødedom. De messianske menigheder repræsenterer kort sagt en betydelig teologisk diversitet.



Litteraturliste

- Andersen, Ole. 2016. *Slutspillet om Israel*. Fredericia. LogosMedia & Ordet og Israel.
- Benhayim, Menahem. 1996. "The Emergence of Messianic Jews". I *Jewish Identity & Faith in Jesus*, redigeret af Kai Kjær-Hansen, 49-56. Jerusalem: Caspari Center.
- Benhayim, Menahem. 1998: "The Messianic Movement in Israel – A Personal Perspective (1963-1998)", *Mishkan* 28, 4-34.
- Ben-Haim, S.H.R. 2012. "Postmissionary Messianic Judaism in Practice: Its Role in Forming and Informing Messianic Jewish Theology and Practise". I *Chosen to follow: Jewish Believers through History and Today*, redigeret af Knut H. Høyland & Jakob W. Nielsen, 137-153. Jerusalem: Caspari Center.
- Bond, Alan L. & Lyn Rosen Bond. 1995: "Present Trends in Jewish Evangelism in North America", *Mishkan* 2, 3-11.
- Brandt, Elazar & Menachem Kalisher. 2001: "Use of the Siddur – Pros and Cons", *Mishkan* 34, 95-100.
- Christensen, T. & S. Göransson. 1969. *Kyrkohistoria* 1. Stockholm: Svenska Bokförlaget.
- Dallaire, Héléne. 2012. "Messianic Judaism from the 6th to the Early 20th Century: Textual Evidence". I *Chosen to follow: Jewish Believers through History and Today*, redigeret af Knut H. Høyland & Jakob W. Nielsen, 73-91. Jerusalem: Caspari Center.
- Dauermann, Stuart. 2012: "Jewish Believers in Yeshua and Halachic Torah Observance". I *Chosen to follow: Jewish Believers through History and Today*, redigeret af Knut H. Høyland & Jakob W. Nielsen, 187-203. Jerusalem: Caspari Center.
- Elgvin, Torleif. 1998: "The Theology of Messianic Jewish Worship", *Mishkan* 29, 24-32.
- Euseb. 2011. *Kirkehistorien. Om dem, der led martyrdøden i Palæstina*. København: Anis. Fleischer, Ruth I. 1997: "Foundations of the Modern Messianic Jewish Movement", *Mishkan* 27, 4-10.
- Fischer, John. 2003: "Yeshua: The Deity Debate" *Mishkan* 39, 20-28.
- Fruchtenbaum, Arnold G. 1996: "Messianic Jews and Their Congregations". I *Jewish Identity & Faith in Jesus*, redigeret af Kai Kjær-Hansen, 123-135. Jerusalem: Caspari Center.
- Harvey, Richard. 2003: "Jesus the Messiah in Messianic Jewish Thought" *Mishkan* 39, 4-19.
- Heitmann, Rolf. 2012. "The Global Messianic Movement". I *Chosen to follow: Jewish Believers through History and Today*, redigeret af Knut H. Høyland & Jakob W. Nielsen, 113-125. Jerusalem: Caspari Center.
- Hendren, Noam. 2003: "The Divine Unity and the Deity of Messiah" *Mishkan* 39, 36-47.



- Holmquist, H. & J. Nørregaard. 1963. *Kirkehistorie I*. København: J.H. Schultz (3.udgave).
- Hägglund, B. 1984. *Teologins Historia*. Stockholm: Liber.
- Høyland, Knut H. & Jakob W. Nielsen, redaktører. 2012. *Chosen to follow: Jewish Believers through History and Today*. Jerusalem: Caspari Center.
- Israelsmissionens blad* udgivet af *Israelsmissionen* siden 1905; fork. *Israelsmissionen*. Fra 1963 skiftede bladet navn til *Israel og evangeliet*. Fra 1970 skiftede bladet navn til *Evangeliet og den jødiske verden*. I 1991 skiftede man både navn og format til *Israelsmissionens Avis*. I 2015 skiftede bladet navn til *Evangeliet og den jødiske verden*. *Israelsmissionens magasin*; fork. *Israelsmissionens magasin*. I 2023 fik bladet navnet *Shalom*.
- Juster, Daniel. 1996. "Towards a Messianic Jewish Theology". I *Jewish Identity & Faith in Jesus*, redigeret af Kai Kjær-Hansen, 57-62. Jerusalem: Caspari Center.
- Juster, Daniel. 1996. "Messianic Judaism and the Torah". I *Jewish Identity & Faith in Jesus*, redigeret af Kai Kjær-Hansen, 113-121. Jerusalem: Caspari Center.
- Juster, Daniel. 2012. "The American and Israeli Messianic Jewish Movement". I *Chosen to follow: Jewish Believers through History and Today*, redigeret af Knut H. Høyland & Jakob W. Nielsen, 127-136. Jerusalem: Caspari Center.
- Kjær-Hansen, Kai & Ole Chr. M. Kvarme. 1979. *Messianske jøder*. Christiansfeld: Savanne.
- Kjær-Hansen, Kai. 1986. *Jøde-kristne spændingsfelter*. Århus: OKAY-BOG.
- Kjær-Hansen, Kai. 1988. *Josef Rabinowitsch og den messianske bevægelse*. Forlaget OKAY-BOG.
- Kjær-Hansen, Kai. 1996: "Two Nineteenth Century Hebrew "Siddurim"", *Mishkan* 2, 50-59.
- Kjær-Hansen, Kai (red.). 1996. *Jewish Identity & Faith in Jesus*. Jerusalem: Caspari Center.
- Kjær-Hansen, Kai & Bodil Skjøtt. 1999. *Facts & Myths, About the Messianic Congregations in Israel 1998-1999* *Mishkan* 30-31. Jerusalem: United Christian Council in Israel in cooperation with the Caspari Center.
- Kjær-Hansen, Kai et al. (General Editor). *Mishkan*. A Forum on the Gospel and the Jewish People. Jerusalem: Caspari Center for Biblical and Jewish Studies./ Pasche Institute of Jewish Studies. A Ministry of Criswell College.
- Kvarme, Ole Chr. M. 1998: "Hebrew Christianity in the Holy Land from 1948 - the Present", *Mishkan* 28, 55-69.
- Leuner, H.D. 1963. *Hvad er jødedom?* Skjern: Ordet og Israel.
- Lundmark, J. 1963. *Profeti og opfyldelse*. Skjern: Ordet og Israel.



- Maoz, Baruch. 2003. *Judaism is not Jewish*. Great Britain: Christian Focus Publications Ltd, Geanies House, Fearn, Ross-shire, IV20 1TW.
- Masvie, Torkild. 1998. "Worship in Israeli Messianic Congregations", *Mishkan* 29, 33-37.
- Nerel, Gershon. 1997. ""Messianic Jews" in Eretz-Israel (1917-1967). Trends and Changes in Shaping Self Identity", *Mishkan*, 27, 11-25.
- Nerel, Gershon. 1998. "Attempts to Establish a "Messianic Jewish Church" in Eretz-Israel", *Mishkan* 28, 35-44.
- Nerel, Gershon. 1998. ""Messianic Jewish Church" in Eretz-Israel?", *Mishkan* 29, 52-69.
- Nerel, Gerson. 2001. "Creeds among Jewish Believers in Yeshua between the World Wars", *Mishkan* 34, 61-79.
- Ordet og Israels blad* er udgivet af Ordet og Israel siden december 1950. Kaldes fra september 2018 *Magasinet Ordet og Israel*; fork. *Ordet og Israel*.
- Phister, Stefanie. 2009. "The Present Messianic Jewish Movement in Germany", *Mishkan* 58, 6-20).
- Pikman, Vladimir. 2011. "The Communities of Russian-speaking Believers in Germany and Russia", *Mishkan* 69, 46-49.
- Pritz Ray. 1988. *Nazarene Jewish Christianity. From the End of the New Testament Period Until its Disappearance in the Fourth Century*. Jerusalem-Leiden.
- Pritz, Ray. 1996, "From Jewish Sect to Christian Church". I *Jewish Identity & Faith in Jesus*, redigeret af Kai Kjær-Hansen, 27-32. Jerusalem: Caspari Center.
- Pritz, Ray. 2003: "A Divine Messiah", *Mishkan* 39, 29-35.
- Pritz Ray. 2007: "...And the Children Struggled. The Church and the Jews through History", *Mishkan* 50-51, 4-132.
- Pryor, Dwight A. 2003: "One God and Lord", *Mishkan* 39, 48-58.
- Riggans, Walter. 1996: "Arguments Against Jewish Believers". I *Jewish Identity & Faith in Jesus*, redigeret af Kai Kjær-Hansen, 149-158. Jerusalem: Caspari Center.
- Robinson, Richard A. 2012: "Jewish Believers and Their "Roots": Continuity or Discontinuity?" I *Chosen to follow: Jewish Believers through History and Today*, redigeret af Knut H. Høyland & Jakob W. Nielsen, 167-185. Jerusalem: Caspari Center.
- Rosen, Ruth. 1996: "In Search of Jewish Identity". I *Jewish Identity & Faith in Jesus*, redigeret af Kai Kjær-Hansen, 63-70. Jerusalem: Caspari Center.
- Sedaca, David. 2009: "A Quarter of a Century of Messianic Judaism", *Mishkan* 61, 83-88.



- Senay, Bülend. 1997: "The Making of a Tradition: Jewish Christianity", *Mishkan* 27, 36-42.
- Serner, David & Alexander Goldberg. 2022. *Jesus-believing Israelis. Exploring Messianic Fellowships*. Jerusalem: Caspari Center.
- Skarsaune, Oskar. 1996. *Kristendommens jødiske rødder*. København: Credo.
- Skarsaune, Oskar. 1998. *Kristendommens jødiske rødder II*. København: Credo i samarbejde med Ordet og Israel.
- Skarsaune, Oskar. 2005. "We have found the Messiah. Jewish Believers in Jesus in Antiquity." I *Mishkan* 45, 5-122.
- Skarsaune, Oskar. 2007. "The History of Jewish Believers in the Early Centuries – Perspectives and Framework". I *Jewish Believers in Jesus. The Early Centuries*, redigeret af Oskar Skarsaune & Reidar Hvalvik. Peabody Mass.
- Skjøtt, Bodil. 1995. "The Messianic Movement in Israel", *Mishkan* 2, 35-46.
- Snyder, Avi. 1995. "Jewish Evangelism in the CIS. Can We Know What's Going on?", *Mishkan* 2, 26-34.
- Torm, Frederik. 1925. *Fortællinger af Israelsmissionens historie*. Israelsmissionens Bogfond.
- Zadok, David. 2012. "Jewish Believers and the Church: Searching for Identity". I *Chosen to follow: Jewish Believers through History and Today*, redigeret af Knut H. Høyland & Jakob W. Nielsen, 205-215. Jerusalem: Caspari Center.
- Zaretsky, Tuvya. 1996: "Jewish Pluralism and Faith in Jesus". I *Jewish Identity & Faith in Jesus*, redigeret af Kai Kjær-Hansen, 71-78. Jerusalem: Caspari Center.